

IK BEN NOG VAN WILHELMINA

Berend Jan de Jong

Auteur: Berend Jan de Jong

Digitalisering: Jan Lammertsen

Druk: Probook Zwolle

Joure, najaar 2016

Inhoud

1	Het prille begin	4
2	Pake Berend en beppe Neltje	9
3	Pake Jilt en beppe Tjitske	13
4	De jeugdjaren van heit	17
5	De jeugdjaren van mem	21
6	Van Sneek naar Koudum	24
7	De bakkerij in Koudum	26
8	Koudum - kleuterjaren 1951 tot 1954	38
9	De lagere school: 1954 tot 1960	42
10	Spelen voor en na schooltijd	51
11	De seizoenen in Koudum	56
12	De zondagsschool, de kerk en de knapenvereniging	66
13	De vakanties	70
14	De ULO-jaren in Koudum	78
15	De grote brand	81
16	De eerste maanden in Deventer	85
17	ULO Ceintuurbaan 1962 tot 1964	91
18	Kerk en knapenvereniging	96
19	De Kweekschool voor Onderwijzers: 1964 tot 1969	98
20	Vakantie en vrije tijd: 1962 tot 1970	110
21	Drie maanden onderwijzer op de Prinses Ireneschool	135
22	In militaire dienst: januari 1970-mei 1971	138
23	Drie maanden onderwijzer op de Prinses Ireneschool (mei-juli) 1971	157
24	De zomervakantie van 1971	160
25	Drie maanden in de kost bij Lubbert en Lutske.	163
26	Van Lubbert en Lutske naar Het Zand 2	171
27	De zomer van 1972	175
28	De terugkeer van Anja Somsen	179
29	Het voorjaar van 1973	185
30	De zomervakantie van 1973	189
31	Najaar en winter 1973	193
32	Voorjaar en zomer 1974	196
33	Getrouwd	199
34	Slotwoord	202
	Bijlagen	204

Hoofdstuk 6

Van Sneek naar Koudum

Op 5 september 1946 trouwen heit en mem en ze betrekken enkele kamers boven de winkel van bakker Zoethout aan het Grootzand nr. 60 in Sneek. Die eerste huwelijksjaren verliepen prettig, afgezien van het feit, dat er hard gewerkt moest worden en de relatie tussen bakker Zoethout en heit regelmatig gespannen was. Mem was huisvrouw, maar sprong regelmatig bij in de winkel en paste zich prima aan aan de situatie, zoals ze dat ook later nog een aantal malen zou doen.

Op 17 juli 1948 werd ik geboren in het Gereformeerd verpleeghuis aan de Wijde Noorderhorne nr. 1. De geboorte verliep voorspoedig. Helaas kwam de melkstroom bij mem eerst niet op gang, zodat ik tot haar grote verdriet aan de welvoorzien borst werd gelegd van de buurvrouw, een volkswrouw uit de Steenklipstraat, niet de meest sociale buurt van Sneek in die tijd.

Het moederschap moet mem niet meegevallen zijn, want na ongeveer een jaar ging ik een tijdje logeren bij tante Froukje in Haren, die inmiddels met oom Simon was getrouwd, zodat mem wat op verhaal kon komen. Toen ik na een aantal weken weer werd opgehaald vond mem het vreselijk, dat haar eigen kind haar niet meer wilde kennen.

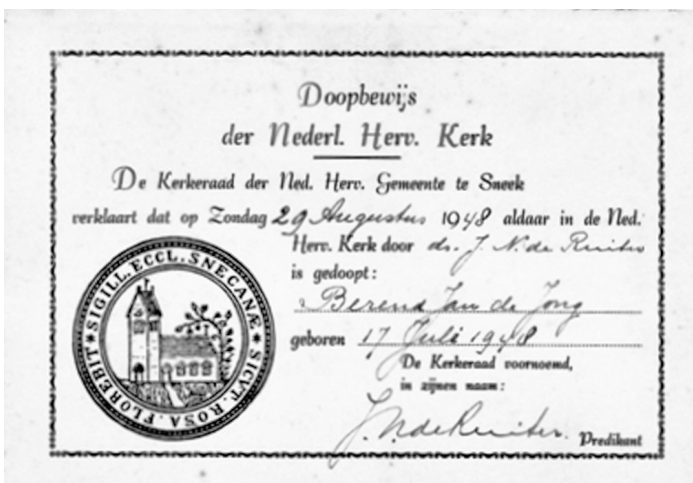
Het zal ook niet meegevallen zijn op die paar kamers in de bovenwoning aan het Grootzand.

Heit was inmiddels 34 jaar. Logisch, dat hij het tijd vond om een eigen bakkerszaak te beginnen.

Eén van de mogelijkheden was een bakkerij in Ferwert, helemaal in het noorden van Friesland. Heit schijnt over de bakkerij wel enthousiast te zijn geweest, maar mem, die zich altijd zo goed kon aanpassen, had dit keer snikkend in de bus gezeten, omdat ze in dat hoge, kale noorden

niet wilde wonen.

Toen diende Koudum zich aan. De bakkerij van Kloosterman, Hoofdstraat 41, was te koop. Er waren wel wat minpunten: bakker Kloosterman gaf achteraf een te geflatteerd overzicht van de

omzet, de bakkerij was verouderd en het woongedeelte kon ook wel een opknapbeurt gebruiken. Koudum leek echter een aantrekkelijk dorp, hoofdplaats van de gemeente Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, in de Zuidwesthoek van Friesland, waar zowel heit en mem zich altijd goed thuis voelden. De koop ging door en het jonge echtpaar met een kind van bijna twee jaar probeerden een bakkerszaak van de grond te krijgen. Jammer genoeg stond de bakkerswinkel niet in het echte centrum, maar in de Verlengde Hoofdstraat. Een beetje achteraf met bovendien een concurrent aan de overkant, bakker Heins.

Heit probeerde ook zijn plekje te vinden in het gemeenschapsleven van Koudum. Hij zou later o.a. secretaris worden van de Oranjevereniging en de plaatselijke V.V.V. in oprichting. Altijd zat daar ook het nevendoeel bij om mogelijk iets aan de omzet toe te voegen.

Mem werd eigenlijk meteen lid van de vrouwenvereniging van de hervormde gemeente. Iets wat elke getrouwde vrouw in die tijd deed. Daarbij deed zich nog een incidentje voor. De eerste keer voegde mem zich bij een in haar ogen gezellige groep vrouwen. In de pauze kwam

een bestuurslid bij haar om haar erop te wijzen, dat ze zich als middens-tandsvrouw bij de arbeidersvrouwen had ge-voegd en dat dat als een misverstandje moest worden beschouwd.

Zo was de situatie toen op 16 april 1951 broer Jilt werd geboren en ik er bijna aan toe ben om te putten uit het eigen geheugen, in plaats van uit overleveringen.

Mijn geboortehuis, het Gereformeerd Verpleegtehuis

Hoofdstuk 7 De bakkerij in Koudum

7.1 Hoofdstraat 41

Toen heit en mem de bakkerij aan de Hoofdstraat 41 eind 1949/ begin 1950 betrokken, troffen ze dus een ietwat verwaarloosde zaak aan en het werd heit al gauw duidelijk dat er heel wat opgebouwd moest worden.

De omzet hing vooral af van het langs de deur venten van heit. Er kwamen aanvankelijk weinig klanten in de winkel. Heit kon goed omgaan met mensen en verkocht gaandeweg meer aan de deur. Daarvoor beschikte hij over een bakfiets met een grote korf voorop. Aan die situatie is tussen 1950 en 1962 weinig veranderd. Wel gebruikte heit zo rond 1960 een Kaptein bromfiets voor de snelle bezorging. Heit reed dan op de brommer en één van de zonen zat achterop met de taart of nabestelling in de hand. Vaak had heit op de bakfiets een leren jas aan en een geldtas met een lange riem over de schouder. Een alpino op het hoofd en een sigaret in de mond maken het beeld compleet. Aan het halen van een rijbewijs is heit nooit toegekomen. Ook hebben we nooit een telefoonverbinding gehad in Koudum.

Het bakkerspand stond aan de rechtervoorkant (met het winkelgedeel-

De bakkerij aan de Hoofdstraat nr. 41. Vanuit het slaapkamerraam van heit en mem kon je de hele Hoofdstraat overzien

te dus) ver de Hoofdstraat in.

De punt verkleinde de breedte van de straat enigszins en er was daar geen ruimte meer voor een stoep. Als je de Hoofdstraat opreed keek je tegen een betrekkelijk smal winkelraam aan de zijkant aan.

Aan de voorkant was rechts een tweede smal winkelraam. Je kon eigenlijk niet van een etalageraam spreken; het promoten van de winkel als centraal punt van het bakkersbedrijf moest nog komen. In het midden was een stoep met een winkeldeur. Er was voor een toonbank met een weegschaal daarop ruimte voor ongeveer 4 mensen in de winkel. Achter de toonbank was een zee van ruimte. Daar hingen de rekken met brood en blauwe trommels met opschriften als “eierkoeken”, “beschuiten” enz. In het midden van die ruimte was een luik met daaronder een soort keldertje, waar heit de eieren in bewaarde en waar zo rond 5 december de Sint zijn cadeautjes ook nog wel eens wilde verstoppen.

Vanuit de winkel kon je naar het linker gedeelte van het pand. Dat was de voorkamer annex keukenkamer. De keuken zelf was aanvankelijk in een erg donker middenstukje tussen voorkamer en zitkamer. Ik kan me daar geen aanrecht herinneren. Wellicht was er plaats voor enkele petroleumstellen.

Aan de rechterkant, achter de winkel, was de bakkerij. In de bakkerij domineerde de oven met de ‘oliestook’ ervoor. Een petroleumbrander, die een tijd lang vuur spuwde in de oven, totdat die op temperatuur was. Er kwamen geen meters of klokjes aan te pas. De oven werd puur op gevoel op temperatuur gebracht. Onder de oven was een ruimte waar het brood kon rijzen. Boven de oven droogde heit o.a. brood tot paneermeel.

Je kon op twee manieren op de zolder komen. Via de brede trap in de bakkerij kwam je, na een luik geopend te hebben op de meelzolder. Daar stonden o.a. de zakken meel en kratten krenten en rozijnen. Vooral dat laatste weet ik nog goed, omdat we als kinderen vaak graag een handje krenten uit die kratten haalden.

Ook was in dat zoldergedeelte de ouderlijke slaapkamer, met een raam dat over de hele verlengde Hoofdstraat heen keek.

Midden op de zolder was een slaapkamer, die in twee gedeelten was verdeeld. Als je de deur opendeed, kwam je in een klein gedeelte, waar de wieg en later het kinderbedje stond. Met een commode en daarop een lampetkan. Door een opening links van de deur kwam je bij een logeerbed, waar voor mijn gevoel niemand ooit op geslapen heeft. Logés hadden we nooit. Meer slaapkamers waren er niet. Er restte een groot zoldergedeelte met een kajuit waar nog een ingebouwde klerenkast was en met zware, bijna zwarte eiken balken met waslijnen, waar mem bij slecht weer de was kon drogen. Het dak was niet beschoten.

Je zag de dakpannen liggen en met stuifsnieuw lagen er hoopjes sneeuw op de zolder.

Al vrij spoedig, na de geboorte van broer Jilt, timmerde pake Jilt van sloophout een extra kamertje links achter op de zolder, met een klein dakraam, waar net een tweepersoonsbed kon staan. Daar sliepen broer Jilt en ik na de geboorte van Jan in. Totdat ik in 1960 naar de ULO ging. Toen werd de babykamer een tienerkamer en belandde broer Jan waarschijnlijk bij Jilt in het tweepersoonsbed, hoewel ik dat niet zeker meer weet.

Ik heb geen slechte herinneringen aan dat slapen met Jilt in het tweepersoonsbed. Op zondagochtend bouwden we van het laken een tent, met een knijper vastgemaakt aan de uitzetter van het dakraampje en ik heb Jilt regelmatig in slaap gekletst met fantasieverhalen.

Linksvoor kon je met een steile trap naar beneden naar de voorkamer. Vanuit die kamer zag je twee kastdeuren naast elkaar. Achter de linker deur ging de trap omhoog. Achter de rechter deur was de kelderkast, waar in de maanden met een r. de plakkerige fles levertraan uit werd gehaald. Nog krijg ik kippenvel als ik aan de lepel levertraan met een beetje suiker denk. En achteraf was het nog niet eens nodig ook. Vlak bij die steile trap naar beneden stond op zolder lang een grote, rode blikken trommel waar 's winters taaitaikoeken in werden bewaard. Je kon je als kind prima in dat blik verstoppen. Een enigszins claustrofobische ervaring, vooral als het deksel op dat blik kwam en een beetje klemde zoals het deksel van een melkbus. Tenslotte herinner ik me, dat op het verlaagde deel van de zolder, in de kajuit, een luikje zat waardoor je in de voorkamer kon kijken. Geen idee, waar dat luikje precies voor diende, maar je kon er uitstekend stiekem de volwassenen door bespieden. Dat leidde eenmaal tot een gevoel van verlegenheid, toen ik heit nogal nadrukkelijk sexuele toenadering hoorde maken richting mem. Ik heb toen zeer beschroomd en wat in de war het luikje zeer voorzichtig teruggeplaatst. Soms hoorde je ook de muizen, die zich tussen zolder en plafond bevonden. Heit probeerde die muizen van de meelzolder te houden door zo hier en daar hoopjes blauw muizenvergif neer te leggen. In deze tijd voor de Keuringsdienst voor Waren waarschijnlijk een doodzonde.

Zo hebben heel wat Koudumers heit aan het werk gezien. Met de bakfiets onderweg en een leren geldtas over de schouder

De voorkamer herinner ik me vooral van na de eerste verbouwing. Het donkere tussenstukje tussen voorkamer en zitkamer werd toen verwijderd. Ervoor in de plaats kwam een schuifdeur.

Aan de winkelfkant werd een aanrecht geplaatst met een granieten aanrechtblad. Rechts van de gootsteen stond op dat aanrechtblad een gasstel met daaronder een blauwe butagastank, die van tijd tot tijd verwisseld moest worden. Gelukkig woonde gasdealer garage Kemker op korte afstand van ons.

De tafel stond in het midden van het vertrek, met de stoelen er omheen. Heit had een speciale, halfronde stoel; we hadden vaste plaatsen aan tafel. Links van de schuifdeur naar de zitkamer stond een hoog opbergkastje met daarop de Philipsradio. Die radio speelde een belangrijke rol in ons leven. De nieuwsberichten waren vaste prik en op maandagavond luisterden we naar het hoorspel, terwijl heit de boekhouding deed. Ook circuleerden er nogal wat tijdschriften, die we met de halve buurt deelden. Ik herinner me de Margriet, de Panorama, de Prinses en de Spiegel. Zo nu en dan mocht ik een Arend kopen, een christelijk stripblad voor de jeugd, met de spannende verhalen van Daan Durf. En dat allemaal voordat de leesmappen verschenen.

Op de vloer lag een onverslijtbare kokosmat, wat bij het spelen nogal op de knieën aankwam. Aan de straatkant, tussen het aanrecht en het raam stond de potkachel een eindje de kamer in, met een paar meter kachelpijp naar het plafond, waar je, als de kachel goed brandde het vuur soms in zag. De potkachel werd gevoed met nootjes 4, antraciet, soms aangevuld met oud brood. Jilt en ik hadden om beurt de taak om de kolenkit te vullen in het kolenhokje achter de bakkerij. Daar maakten we regelmatig ruzie om. Het was dan ook een rotkarweitje, waarbij je altijd kolenstof in je neus kreeg, wat je dan in je zakdoek snoot. Eenmaal, in 1962, had heit een partij nootjes 5, wat kleinere brokjes, goedkoop op de kop getikt. Dat zinde het potkacheltje niet; zo nu en dan plofte het en dan knalde het toevoerluikje open met uiteindelijk een noodlottige afloop. Maar dat komt later.

Van de winkel liep er een gang midden door het huis naar de achterdeur. Vanuit de bakkerij kon je door een deur in die gang in de zitkamer komen. In die kamer werd overigens weinig gezeten. Soms zondags of in december, wanneer de voorkamer voor de jaarlijkse sinterklaas-expositie werd ingericht. Zo lang we in Koudum woonden is de inrichting van die zitkamer niet gewijzigd. In het midden een zware, eikenhouten tafel met bolpoten en vier stoelen er omheen. Tegen de gangkant een zwaar, eikenhouten dressoir. Aan de andere kant de zwarte kolenhaard met links daarvan een glazen theetafeltje met o.a. de zilveren geboortelepels erin en een rookstoel, die je met een stok op drie standen kon zetten. Ook bevond zich daar een ingebouwde kast. Onder andere voor het speelgoed. De vloer van de kamer met zeil en een karpert in het midden, leende zich ook beter om op te spelen dan de vloer van de voorkamer. Alleen brandde de kachel zelden. Rechts van de kachel een divan, waar in ieder geval kinderen met een kinderziekte, als mazelen en de bof, op mochten uitzielen. Twee hoge ramen keken op de tuin uit. Tussen de ramen stond een tafeltje met de platenspeler. Enkele grammofoonplaten, die ik me herinner zijn: Dichter und Bauer, muziek van Strauss, de Maastreechter Staar, Ritske Numan en Mahalia Jackson. Als er een plaat gedraaid werd, moesten we stil zitten. De vloer aan die kant van de kamer was erg slecht en als je je maar een beetje bewoog, sloeg de naald groeven over, met kans op krassen op de plaat.

Aanvankelijk kende het pand nog geen w.c. Je moest je behoefte op een tonnetje doen na een flinke reis door de tuin. Over het tegelpad langs het kolenhok, het kippenhok en het honing- annex fietsenhok. Het achterste deel van dat laatste hok bevatte “een huisje” met een tonnetje. Dat tonnetje werd eenmaal in de twee weken verwisseld. Er

bestond een recht van overpad, waardoor de tonnetjesmannen van de gemeente gerechtigd waren om over het erf van buurman Hengst het karwei te klaren.

7.2 De tuin

Dat het geheugen soms onbetrouwbaar is, bleek toen ik na lange tijd de kans kreeg om een blik op onze tuin te slaan. In mijn geheugen hadden wij een erg grote tuin. In werkelijkheid was die de helft kleiner dan ik me ook nu nog voorstel.

Als je de achterdeur uit kwam, lag er een soort betonnen pleintje met links, voor de ramen van de zitkamer, grijze 30x30 tegels. Ook stond daar een oude lindenboom, die eerder gebruikt werd om takken voor de oven te leveren. Een ideale klimboom, waar ik regelmatig in heb zitten fantaseren.

Rechts, voor de bakkerij, was een kolenhokje.

Aan het eind van dat betonnen pleintje stond een oude pomp, waar je geen of in ieder geval geen goed water meer door omhoog kreeg.

Rechtdoor liep je over een tegelpad de tuin in. Aan de rechterhand eerst een kippenhok, aan de linkerhand een bleek met een waslijn. Het kippenhok was wat een krakkemikkig bouwwerk. Heit had niet veel tijd en ook niet veel talent om daar een mooi timmerwerkje van te maken. De kippen hipten in de ren over een soort berglandschapje, want tijd om de grond daar mooi egaal te houden, had heit ook al niet. De kip-

Een gedeelte van de tuin, die vanwege tijdgebrek meestal een onderhoudsachterstand had

pen waren geen hobby, maar als bron van bakkerseieren bedoeld. Achter het kippenhok, nog steeds aan de rechterkant van het tegelpad, lag het honinghok. In mijn herinnering een behoorlijk groot schuurtje, met pannen gedekt, dat in drie gedeeltes was verdeeld. In het voorste gedeelte stonden vaten (kunst)honing. In de nazomer was het gevaarlijk terrein, want het stikte er dan van de wespen. In het middengedeelte stonden o.a. de fietsen en volgens mij ook het tuingereedschap. Helemaal achterin het schuurtje was een “huisje” met een tonnetje voor de menselijke behoeften. W.c.papier hadden we aanvankelijk nog niet. De Leeuwarder Courant, in partjes aan een spijker geprikt, leverde het nodige reinigingsmateriaal. Achter het honinghok had heit een bescheiden groentetuin. De staat van onderhoud was, al weer door chronisch tijdgebrek, matig. Dit in tegenstelling tot de grote groentetuin van buurman Griek, die dat ook graag zo nu en dan liet merken. Aan de linkerkant van het tegelpad eindigde de bleek bij een pad naar buurman Hengst, waar de tonnetjesmannen van de gemeentelijke reinigingsdienst langs konden om het volle tonnetje te verwisselen voor een lege. Achter het pad was een bloemenperkje met een grote sering in het midden. Achter dit perkje was de boomgaard met appel- en perenbomen. Ik herinner me zoetappeltjes en van die paarsrode appeltjes. En we hadden heerlijk sappige peren. In de nazomer loerde in die boomgaard ook weer het wespengevaar. De tuin eindigde met een aantal bessenstruiken. Rode bessen en kruisbessen. Daarachter lag het erf van dorpsboer Gert Folkertsma.

7.3 De burenen

Ons bakkerspand maakte eigenlijk deel uit van een veel groter pand, waar dat van ons het achterste deel van was. Het voorste deel werd bewoond door buurman Hengst, die een Enkabé kruidenierswinkel dreef, later aangevuld met een drogisterijafdeling. De zolders waren gescheiden door een houten wand. In het donker zag je door de kieren het licht van de burenen, als die daar wat hadden te zoeken. Je kon elkaar ook woordelijk verstaan.

Rechts van ons woonden aanvankelijk buurman en buurvrouw Post. Mensen zonder kinderen, waar altijd wel een snoepje te halen viel. Al spoedig verhuisden ze naar de Beukenlaan en kwamen buurman en buurvrouw Griek, met hun enige zoon. Lute, naast ons wonen. Het pand werd verbouwd tot postkantoor, buurman Griek was dus postkantoorhouder.

Buurman Griek was een zeer charmante man, die onweerstaanbaar was voor nogal wat vrouwen.

Buurman Griek met zijn vrouw en zoon Lute

Mem met buurman Hengst en zijn vrouw

Tegenover ons woonde bakker Heins. De grote concurrent, want de beide winkels lagen precies tegenover elkaar. Bakker Heins was een wat grotere bakker dan heit, de winkel had ook wat meer allure. Maar bakker Heins was ook een gereformeerde bakker. En vooral de gereformeerde Koudumers waren erg trouw aan de eigen broeders. Herman Heins was een leeftijdgenoot en dus ook een speelgenoot in de straat en in de Bakkerssteeg, die schuin tegenover ons in de Hoofdstraat uitkwam. Verder herinner ik me Annie Heins, een veel oudere zus van Herman, die door kinderverlamming gehandicapt was. Eind jaren 50 verhuisde de familie Heins, naar Leeuwarden volgens mij, en verdween vriend Herman uit mijn gezichtsveld. Bakker Roelevink, een weer wat kleinere bakker dan heit, die ook vlak om de hoek in de Smidsstraat een kleine bakkerszaak had en eveneens vooral de gereformeerde broeders bediende, nam tot verdriet van heit het bakkerspand over. De beide oudste zonen Roelevink, Luut en Feite, waren leeftijdgenoten van Jilt en Jan.

Links naast bakker Heins, aan de overzijde van de Bakkerssteeg, woonde schilder Akkerman. Zoon Jan was weer een leeftijdgenoot en straatvriend van mij. Schilder Akkerman kende ik in twee gedaantes. In een zwaar besmeurde witte overall of in een donker pak, wanneer hij als bestuurslid van de schoolvereniging soms achter in de klas kwam observeren. Buurman was dan plotseling een meneer geworden. Zijn vrouw leefde erg teruggetrokken en kwam nauwelijks het huis uit. Verder had Jan in ieder geval nog één oudere zus, Bettie en een iets oudere broer, Willem. Rechts tegenover ons woonde buurvrouw Nine, een alleenstaande, oudere vrouw. Daar weer naast woonden Gelke en Wieke. Gelke was als militair na de oorlog in Indië geweest. Tenslotte noem ik nog kapper Pé Kamstra, die ons regelmatig knipte, model bloempot. De Kamstra's hadden wat eerder televisie dan wij. Ik mocht een enkele keer met heit mee om een voetbalwedstrijd te zien, waaronder de befaamde wedstrijd Real Madrid - Benfica in 1962, die de laatste club dankzij een fameuze Eusebio verrassend met 5-3 won. Om ons heen woonden vooral kleine middenstanders en die hadden wel wat met elkaar. In ieder geval werkten ze allemaal hard voor een sober bestaan in een betrekkelijk rustige tijd, die ze later de opbouwjaren na de oorlog zouden noemen.

7.4 Personeel

De bakkerij was te klein om vaste krachten aan te trekken. Heit runde de bakkerij zelf. Alleen had hij zo nu en dan een ULO-scholier als venter, die voor een paar rijksdaalders hielp, zodat heit enkele middagen

Dienstmeisje Tetsje Haitsma met Ben Jilt en Jan. Een grote steun voor mem. Helaas trouwde ze erg jong en dan was in die tijd gebruikelijk dat het dienstverband direct werd opgezegd.

aan het bakken van banket kon besteden.

Heit was erg gehecht aan Tjeerd, een rustige jongen, waar heit erg op aan kon en die zijn werk buitengewoon correct deed. Ook de klanten mochten hem graag. Tjeerd kwam uit een heel eenvoudig gezin aan de Ooste, maar kon erg goed leren. Hij is veel later nog even student in Wageningen geweest, maar hij kon niet aan het studentenleven en de daarbij behorende cultuur wennen. Hij heeft de studie niet afgemaakt. Ik heb geen idee hoe het later met hem is gegaan. Mems grote toeverlaat in de jaren, dat wij klein waren, was Tetsje Haitsma. Ze moet een jaar of 15, 16 geweest zijn toen ze als vast dienstmeisje bij ons in dienst trad. Tetsje was flink en zag, zoals dat heette, het werk. Dat was maar goed ook, want mem had geen groot talent als leidinggevende. Vaker was het andersom. Dan stelde Tetsje voor om iets in de huishouding aan te pakken, waar mem

graag mee akkoord ging. Tetsje stopte ons ook elke week in de tobbe. Een zinken teil, waar achtereenvolgend ik, Jilt en als laatste Jan in gewassen werden. Met name Jilt kijkt nog altijd wat verongelijkt als aan de orde komt, dat ik als oudste het eerste in het warme, schone water mocht en dat de broertjes het met gebruikt sop moesten doen.

Later installeerde heit een provisorische douche in de bakkerij. Voor dat die op zaterdagavond geschrobd werd, konden wij ons dankzij de boiler in de bakkerij douchen. Iets wat door de Keuringsdienst van Waren streng verboden was, maar dat verbod werd moedwillig overtreden.

Tetsje kon geweldig met heit en mem opschieten. En die vonden het dan ook erg jammer, dat ze op 18-jarige leeftijd trouwde met Wiebe Haytema. Het was jammer, dat de dienst toen opgezegd werd, maar heit en mem vonden het vooral ook spijtig

Wiebe hield van jagen en stroppen, maar was als kostwinner niet bepaald veelbelovend. En dat begrootte heit en mem die Tetsje een beter leven toe hadden gewenst, dan een wat sappelend bestaan in een klein huis bij de Zijl. Tetsje is volgens mij best wel gelukkig geweest met haar gezinnetje, hoewel Wiebe al op vrij jonge leeftijd is overleden. Er is altijd contact gebleven. Met Kerst werd er altijd een kaart geschreven en zo nu en dan belde Tetsje om te vragen hoe het was met bakker De Jong of frou De Jong. Heit zei regelmatig, dat hij in ieder geval voor één persoon zijn hele leven bakker is geweest.

Na Tetsje zijn er nog wat stagiaires van de huishoudschool actief geweest in de huishouding, met wisselend succes.

Tjeerd heeft niet echt een opvolger gehad. IJnze Haitsma, de broer van Tetsje, heeft zo nu en dan nog eens voor heit gevent, maar ik was toen al zo oud, dat ik op de vrije middagen wat ventwerk kon doen. Niet tot mijn vreugd overigens. Ik vergeleek me toen wel eens met Engelse kindertjes op een plaatje in het geschiedenisboek, die gedwongen in de mijnen moesten werken. Ik ging liever spelen en voelde me dan heel zielig. Ik had in ieder geval een paar vaste adressen. Zo ging ik altijd naar Wierda in de Poel. Een toen nogal afgelegen boerderij, waarbij je zo'n 5 hekken moest passeren, voordat je er was. De Wierda's hadden geen kinderen en frou Wierda was nogal dol op me. Ik kreeg vaak een snoepje of een boterham met kaas. Wierda had bij een ongeluk zijn hand verloren en had net als kapitein Haak uit het verhaal van Peter Pan een haak. Iets wat geweldig tot mijn verbeelding sprak.

Zo had ik nog enkele adressen, die wat buiten de ventroutes van heit lagen. Ook moesten er soms nabestellingen weggebracht worden. Berucht was frou Folkertsma van de Bovenweg. Die kon met een glimlachje vragen of de bakker misschien nog even een bruine reepkoek kon nabringen. Dat zegde de bakker uiteraard, inwendig kokend, toe, want een klant weigerde je niets en een boer al helemaal niet. Die nabestelling was dan een karweitje voor mij na schooltijd. Als ik dan thuiskwam werd heit een tweede keer ziedend op frou Folkertsma, als ze weer eens van de gelegenheid gebruik had gemaakt om mij een handvol losse melkcenten mee te geven. "Tel het maar even na, jongetje"

Zo waren er ook klanten waar ik niet zo goed heen durfde. Bij boer Wielenga, ook op de Bovenweg, hadden ze een geestelijk gehandicapte jongen, die soms loeiend over het erf rende. Daar had ik het niet op en op een boerderij aan het begin van de Poel hadden ze kalkoenen, die luid klokkend op je af kwamen. Ik was er doodsbenauwd voor.

Toen ik 12 jaar oud was en pas op de ULO, heeft heit een keer geprobeerd of ik al met de bakfiets kon rijden. Ik viel met bakfiets en al om. Helaas was ik lichamelijk niet zo voorlijk. Heit moest nog even wachten

De nieuwe winkel met grotere etalageramen en een meer uitnodigende uitstraling. Naast de ventverkoop werd de winkelverkoop steeds belangrijker

tot zijn oudste zoon als een volwaardige venter kon meehelpen. In het laatste jaar in Koudum had heit een tweedehands Kaptein-brommer gekocht. Die werd gebruikt voor nabestellingen. Heit in de leren jas voorop en ik, met de oranjeboek in de hand, achterop. Nee heit kon niet wachten, tot zijn zonen zo oud waren, dat ze een handje mee konden helpen.

Omstreeks 1960 werd de winkel grondig verbouwd tot een kleine, maar moderne winkel. De winkelramen werden vergroot en er kwam een kleine etalage. Vanaf dat moment kwamen er ook meer klanten in de winkel. Helaas vroeg dat ook om een groter assortiment, waar heit weinig tijd voor had.

Zo nu en dan was er ruzie tussen heit en mem aan de keukentafel over 'allerhande koekjes' of zo, waar de klanten om vroegen en die veel tijd kostten om te maken. Eenmaal wierp heit een bord kapot tegen de muur met de uitroep: 'Hjir hast do dyn allerhande koekjes'. Tien tellen na de driftaanval maakte heit het echter al weer goed, zodat de spanning aan tafel nooit lang duurde.

Hoofdstuk 8

Koudum - kleuterjaren 1951 tot 1954

De kinderwagen was multifunctioneel. En werd dus ook als bed en wandelwagen gebruikt. Ik heb er lang in gezeten en gelegen

Hij woonde aan de Smidsweg en heette Sibbele. Ik kan me niets van hem herinneren, maar jaren later kwam de stoom nog uit mems oren als het over Sibbele ging. Sibbele moet mij enorm getreiterd hebben en eenmaal is mem tot de woonkamer van Sibbeles ouders doorgedrongen om haar gal te spuwen over diens gedrag ten opzichte van mij. Ik ben er bij beste weten niet psychisch door beschadigd; er is ook niets in mijn geheugen blijven hangen over Sibbele en wat hij mij allemaal aangedaan heeft. Het gezin is al spoedig

naar elders verhuisd en voor mij heeft er nooit een Sibbele bestaan. Wel is het mij duidelijk, ook dankzij foto's uit die tijd, dat ik een lief, tenger jongetje was: lichamelijk bepaald niet voorlijk. En ik kan mij dus voorstellen, dat pesterig ingestelde jongens in mij wel een potentieel slachtoffer zagen. Dankzij Sibbele heb ik mij waarschijnlijk al vroeg tactieken aangeleerd om agressieve jongens te ontlopen en conflicten te vermijden. Ik moest het van slimheid en mensenkennis hebben en niet van kracht.

Ik was een lief en gehoorzaam jongetje. Als mem mij op de stoep zet-

Boven: Mem met Ben en Jilt

Rechts: Lief jongetje met witte krulletjes en klompjes aan

Hoofdstraat en de Tjalke v.d. Walstraat, waar tot 1921 de christelijke school was gehuisvest en na 1957 de 'klompenfabriek', een sociale werkplaats. Ik neem aan dat het voorrecht om naar de bewaarschool te mogen slechts één jaar bedroeg. Ik herinner me ook maar één vaste juffrouw en navraag leverde op, dat dat ene jaar op andere bewaarscholen in die tijd ook regel was. In 1957 werd er aan de Dammenseweg een prachtige, nieuwe kleuterschool geopend, met ongekend veel speelmogelijkheden,

te met de opdracht om niet van die stoep af te komen, dan bleef ik braaf op de stoep zitten. Mem heeft dat later ook met broer Jilt geprobeerd, maar die liep binnen 5 minuten weg.

Ik kon mij ook tijden in de box, het loophek zeiden wij, vermaken. Dat was ook wel noodzakelijk, want als er een klant in de winkel kwam, dan was dat loophek mijn lot. Broer Jilt was ook in het loophek niet te houden en wist zijn gevangenis later binnen no time te verlaten.

In augustus 1953 mocht ik naar de bewaarschool, een wat somber gebouw tussen de

waar je op vierjarige leeftijd al heen mocht. Helaas na mijn tijd. De bewaarschool had kennelijk een krap budget, want ik herinner me slechts een klein bakje met blokjes, dat dagelijks op de stokoude schoolbanken kwam en achterkanten van behangstalen, waarop we mochten tekenen. Er was één mooie blokkendoos, waar je o.a. een grote auto van kon maken. Iedere dag mochten twee kinderen daarmee spelen. Ook was er een grote zandbak buiten, waar we ons als het weer het maar even toe liet, moesten vermaken. En voor mijn gevoel moesten we heel vaak vlechtwerkjes maken, waar ik een hekel aan had, want mijn fijne motoriek was matig en handig was ik ook toen al niet. Juf Geke was de kleuterleidster. Een hele lieve, zachte juf waar ik dol op was. Ze was echter vaak ziek en dan verscheen juf Klaske, een veel strengere juf. Ik was altijd diepbedroefd, als het weer eens zo ver was, dat juf Klaske ons opwachtte. In mijn herinnering was dat altijd een herfstdag en kreeg de somberheid van het lokaal nog een extra accent. Vaag herinner ik me uit die tijd ook de komst van Sinterklaas. We moesten achter een touwtje zitten en om beurten mochten de kinderen bij Sinterklaas en Zwarte Piet komen. De meeste kinderen vonden dat prachtig. Ik niet en zat doodsbang op mijn beurt te wachten. Johannes Hoekema, de verzekeringsman, die vlak bij ons woonde, was Sinterklaas en mem vertelde later nog met smaak, dat ik opgemerkt schijn te hebben, dat Sinterklaas wel erg veel op Johannes Hoekema

Ik heb veel in de zandbak, die eigenlijk meer een zandhoop was, gespeeld

Op de bewaarschool moesten we achter een touwtje onze beurt afwachten om bij Sinterklaas te komen.

leek. Ik schijn toch al veel vragen over Sinterklaas te hebben gesteld, want ik dacht nogal diep na over hoe paarden over daken konden lopen en Zwarte Piet door de schoorsteen kwam zonder zich aan de kachel te branden.

Overigens was ik diepgelovig en toen ik later te horen kreeg, dat de Sint niet bestond, heb ik dat ervaren als een gemis. Het sinterklaasfeest werd nooit meer zo intens als in die gelovige kleuterjaren.

Ik kan me geen medeleerlingen herinneren. Kennelijk speelden vriendschappen en andere sociale contacten nog niet zo'n grote rol en leefde je vooral ook voor jezelf. Ik kan me nog wel herinneren, dat ik het leuk vond op school, vooral wanneer de juffrouw verhalen vertelde. Na school speelde ik op straat met de buurkinderen, vooral Jan Akkerman en Herman Heins en waarschijnlijk ook Bauke Kemker. Ik was een tevreden kleuter, lid van een harmonisch gezin en met voldoende speelmogelijkheden binnen en buiten. Ik was geen held en vermeed liever conflicten dan ik ze aanging.

Hoofdstuk 9

De lagere school: 1954 tot 1960

De Christelijk Nationale School was een mooi gebouw aan de Singel. Een echt schoolgebouw, gebouwd omstreeks 1921, met een lange gang en aan weerszijden van die gang haken voor de jassen en een klompenrek, waarop je je klompen kon zetten. De meeste kinderen kwamen met klompen aan op school. Voor de klas had je dan klompsokken, een soort leren slofjes, vastgemaakt met een rond knoopje, zodat je sokken gespaard werden. Schoenen droeg je alleen op zon- en feestdagen. De klaslokalen waren voorzien van zware gietijzeren verwarmingsbuisen. De ramen waren hoog, zodat de leerlingen niet al te snel afgeleid werden door wat buiten gebeurde. In de hoge vensterbanken stond de Talens fles met inkt. We schreven met een kroontjespen, die in het inktpotje in de bank kon worden gedoopt. Een inktlap om je pen aan af te vegen en lichtgroen vloeipapier behoorden tot de standaard schrijfuitrusting. Het bijvullen van de inktpotjes uit die Talens fles was een voorrecht dat door de meester werd gegund. Het was ook een karwei-tje waar 'domme' leerlingen even mee beziggehouden konden worden. Weinig kinderen gingen in Koudum naar het speciaal onderwijs en van ADHD of dyslexie had niemand nog gehoord. Die kinderen waren ge-

Koudum

Chr. School

woon 'dom'.

De school had een royaal schoolplein, terwijl ook de min of meer doodlopende Singel met de dikke lindenbomen aan het speelterrein toegevoegd kon worden.

In klas 1 hadden we juffrouw Smid. Voor zover ik me nog kan herinneren wel een lieve juffrouw, die een keer voor het bord flauw viel. Grote consternatie; ik dacht dat ze doodging. Hoofdmeester V.d. Veen is er bijgehaald en hoe het verder is afgelopen, of we bijvoorbeeld ook vrij kregen, is mij niet bijgebleven. Ik hoefde in ieder geval niet vrij, want ik ging wel graag naar school.

Schrijven en tekenen vond ik geweldig, als het maar niet te netjes hoefde, want mijn fijne motoriek was niet om naar huis te schrijven. Overigens viel het schrijven me aanvankelijk wat tegen. Ik had gedacht dat ik dat na een weekje wel zou kunnen, maar we deden de eerste maand niet veel meer dan opgaande lijntjes tekenen, want er werd in die oude schrijfmethode voorzichtig naar de eerste letter, volgens mij een i, toegewerkt. Netheid werd tot mijn verdriet meer op prijs gesteld dan snelheid.

Alles moest keurig tussen de lijntjes. Ook bij tekenen moest er tussen de lijntjes gekleurd worden. Bij mij ging het meer om het verhaal en de fantasie. Kleuren vond ik volstrekt bijzaak.

Ik zat dat eerste jaar in ieder geval een tijd naast Bauke Kemker, die ook meer op fantasie dan op netheid was gericht. Eenmaal tekende hij een brandweer en ik een brand, waarna we met dikke potloodstrepen

Ben met schoolvriend Bauke Kemker

die brand van het ene papier op het andere blusten. Ik geloof niet, dat dat op prijs werd gesteld.

Ik ging graag met Bauke om, totdat hij een tijd naar een herstellingsoord voor bleekneusjes op Schiermonnikoog moest, want het was een erg tener mannetje, dat slecht groeide. Misschien daardoor heeft hij een jaar gedoubleerd en verdween hij later uit mijn klas.

Evenals op de bewaarschool bleef ik dol op voorlezen en verhalen vertellen. Dat zullen dan vooral bijbelverhalen zijn geweest, maar ook die vond ik geweldig. Thuis werd, als er tenminste voldoende tijd was, voor-

gelezen uit de kinderbijbel van Anne de Vries. Ik vond vooral de illustraties geweldig en fantaseerde daar nog een aanvullend evangelie bij. Ik ben bevorderd naar klas 2, met als hoogste cijfers achten voor Bijbelse Geschiedenis en Lezen en als laagste cijfer een zes voor Tekenens.

In klas 2 kwam ik bij meester Stegenga. Een leuke meester, die ik niet lang heb gehad. Hij trouwde, de hele klas mocht met de bus naar Balk om de kerkelijke inzegening bij te wonen. Maar daarna heeft hij al spoedig ergens anders een betrekking gekregen en werd hij opgevolgd door meester Venema. Dat was een minder leuke meester. Driftig, weinig gevoel voor humor en hij had waarschijnlijk wat moeite met de orde, want hij hanteerde het liniaaltje graag. Dan moest je naar voren komen, je hand met de rug naar boven voor je uit steken, waarop dan met dat vierkante liniaaltje gevoelig gemept werd. Zelf ben ik daar niet vaak het slachtoffer van geweest; ik had niet voor niets bijna de hele

lagere schooltijd een acht voor gedrag en vlijt. Ik bleef een vrij braaf, leergierig jongetje, dat alleen zo nu en dan wat moeite had met de netheid.

Ook herinner ik me, dat meester Venema niet zo'n geweldige verteller was. Waarschijnlijk was hij nogal orthodox in de leer, want de zondigheid van de mens werd in zijn verhalen sterk benadrukt, waarbij handjes van leugenaars boven het graf zouden uitgroeien en meer van die ongein, waar ik nogal op doordacht, want ik kon best wel een tobbertje zijn zo nu en dan. De levendige fantasie deed dan de rest.

Ik begon wel steeds meer lol in lezen te krijgen. Van de eerste klas herinner ik me geen boekjes, maar in klas 2 mochten we uit het klasbibliotheekje een boekje halen, wanneer we met taal of sommen klaar waren. Van die boekjes met een bruin kaft en een nummer erop. Mijn favoriete boekjes gingen over Loekie de eekhoorn. De verhalen speelden zich af op en rond een eilandje in een parkvijver. Een ondeugende Vlaamse gaai was de bad guy in de meeste verhaaltjes. Als ik merkte dat er weer een deeltje beschikbaar was, probeerde ik zo snel mogelijk klaar te komen met mijn werk. Op het rapport kregen schrijven en netheid mede daardoor weer het laagste cijfer: een zes. Mijn hoogste cijfers waren een achtenhalf voor Nederlandse Taal en Bijbelse Geschiedenis. Ik werd zonder problemen bevorderd naar klas 3.

In klas 3 hadden we alweer een vrij jonge meester. Meester Koelstra. Ook aan die meester heb ik niet zulke geweldige herinneringen. Volgens mij stond hij kersvers voor de klas en moesten zijn onderwijsstijl en autoriteit nog wat ontwikkeld worden. Als hij boos werd, kreeg hij een enorm rood hoofd en dat was toch al vrij groot en rond.

Het handhaven van het gezag moet dan ook geen kleinigheid zijn geweest. De hele lagere schoolperiode zat ik in een klas met tegen de veertig leerlingen. Meester Koelstra gebruikte echter naar mijn weten het liniaaltje niet meer, maar probeerde zich verbaal te handhaven. In deze klas kregen we wel een nieuw vak, Aardrijkskunde. We mochten plattegrondjes maken van de klas en van de hele school. Helaas moest dat wel weer netjes, maar het plattegronden maken en vooral later het maken van (fantasie)kaartjes vond ik op zich geweldig. Ook hing de kaart van Friesland voor het bord en leerden we de topografie van die provincie. Een prachtig nieuw vak, waar ik dat jaar prompt mijn hoogste rapportcijfer voor scoorde: een acht.

Het moet in dat schooljaar zijn geweest, dat ik op het plein op een putdeksel stond in de pauze. We speelden tikkertje met verlos. Opeens ging de bel en moesten we binnenkomen en er werd gefluisterd dat het

oorlog was. Binnen werd ons verteld, dat de Russen Hongarije waren binnengevallen. Ik was zwaar onder de indruk, want mijn kennis over Russen en Hongaren was uiteraard beperkt, maar ik wist wat oorlog was, want de oorlog van 1940-1945 leefde nog sterk. Het was nog niet zo lang geleden, dat 10 jaar bevrijding was gevierd. Met een optocht waarin een namaaktank met namaak Canadezen sigaretten wegschoot. Het begrip oorlog hield voor mij een combinatie van erg en spannend in. Hongarije moet op mij een grote indruk hebben gemaakt, want de herinnering en het gevoel van beklemming is nog heel levend. Mede door de beperkte orde van meester Koelstra was mijn rapport het meest matige van mijn lagere schooltijd. Naast die acht voor Aardrijkskunde en de acht voor Nederlandse Taal stond een vijf voor Schrijven, een zes voor het versje opzeggen en een voor mijn doen lage zeven plus voor Lezen en een zeven voor Vlijt, anders in elke klas een acht. Ook met Zingen kwam ik niet hoger dan een zes. Hoewel koorzang veel later een hobby zou worden, was ik kennelijk niet zo'n zangwonder, want op school heb ik er steeds maar heel matige cijfers voor gekregen. Dat ik een vreselijke hekel had aan soloacties, zoals voorzingen en versje opzeggen, zal daartoe bijgedragen hebben. De enige soloactie die ik altijd graag onderging, was met de kaartstok voor de blinde kaart om plaatsen en kanalen aan te wijzen. Maar daarin was ik dan ook een absolute specialist.

Ik ging over naar klas 4. Het hoogtepunt van mijn lagere schooltijd. Meester Zwaan was een geboren verteller. Onderwijs was één groot feest, want naast de Bijbelse verhalen kregen we in deze klas ook de Vaderlandse Geschiedenis, waarbij meester Zwaan over hunebedbouwers, Germanen, ridders en de Tachtigjarige oorlog vertelde. Ik hing aan zijn lippen. Daarnaast goot hij ook Aardrijkskunde in verhalen. Zo herinner ik mij Kareltje, die in Groningen bijna van de Martinitoren afviel en in die provincie de gekste avonturen beleefde in stinkende kanalen en op de grens bij Nieuweschan, met smokkelaars en zo. Toen ik later op de Kweekschool leerde dat vertellen een wat minder gewaardeerd verbaal geweld was en kinderen de geschiedenis vooral moesten voelen, heb ik me tegen die opvatting verzet. Gevoel voor de tijdsstructuur en de topografie van Nederland was er bij mij door de fantastische verhalen van meester Zwaan onuitwisbaar ingeramd. Goede vertellers moet je in het onderwijs vooral niet afremmen, want het is een geweldig didactisch hulpmiddel. Bij een reünie van mijn eerste school, de Dr. Wumkesskoalle, zijn niet mijn didactische experimenten met groeps-

Het schoolreisje van klas 4, 5 en 6 in 1958

werk en zelfstandig werken de leerlingen bijgebleven. Wel, dat ik een vrije bewerking van Tolkiens 'In de ban van de ring' vertelde na de gymles.

Naast al die bijbelse, vaderlandse en aardrijkskundige verhalen las meester Zwaan voor: uit 'In de Soete Suikerbol' van W.G. van der Hulst en van dezelfde schrijver 'Willem Wijcherts'. Als de in en in slechte verrader Schele Ebbe aan het woord kwam, drukte meester zijn grote neus aan één kant dicht om de boef met een nasale stem extra slecht over te laten komen. Ik rilde in mijn bankje van genoeg. En niet te vergeten 'Snuf de hond' van Piet Prins, dat over de oorlog ging. Later heb ik het boek uit de bibliotheek geleend. Toen had ik moeite met de bijbelse en moralistische aanvullingen van de auteur. Meester Zwaan sloeg die bij het voorlezen gewoon over, waardoor het verhaal alleen maar aan vaart en spanning won.

Al dat vertellen resulteerde op mijn rapport o.a. in een negen voor Vaderlandse Geschiedenis en Aardrijkskunde en zelfs een zesenhalf voor Schrijven, een hoogtepuntje.

Meester Zwaan maakte ook grapjes; het was buitengewoon gezellig in de klas en bij mij groeide in dat jaar sterk het voornemen om schoolmeester te worden.

Mijn schamele tekenproducten, handenarbeid hadden we gelukkig niet, werden niet vaak als voorbeeld gebruikt. Ik tekende vooral verhalen

met veel Germanen, watergeuzen en Spanjaarden. Potloodtekeningen zonder kleur, want kleuren bleef voor mij onbelangrijk. Maar eenmaal had ik een tekening gemaakt, waarin de wereld op zijn kop stond. Een burgemeester op rolschaatsen en een moeder in de kindervagen en zo. Meester Zwaan vond de tekening zo leuk, dat hij hem meenam om de meesters en juf in de pauze te laten zien. Dat was me nog nooit overkomen. Meester Zwaan kon en kan voor mij niet kapot.

Aan het einde van dat vierde schooljaar had ik veel zin om naar klas vijf te gaan. Er zou een nieuwe meester, weer kersvers van de opleiding, komen en dat was meester Hoekstra. Die kenden we, want het was een Koudumer en bovendien een hele goede voetballer bij Oeverzwaluwen. Helaas vielen de verwachtingen wat tegen, want meester Hoekstra was wel zo slim om niet meteen de populaire meester uit te hangen, maar eerst zijn autoriteit te bestendigen. Hij was dus veel strenger dan ons lief was. Wel maakte hij zich populair met de gymnastiekles. De jongens kregen heel vaak zitvoetbal en dat vond ik prachtig. Ook gym zonder meisjes beviel me goed. Die kregen nuttig handwerken als wij zitvoetbalden en maakten gehaakte eierwarmers en zo. Omdat er net voor mijn tijd ook een Mulo-afdeling in het schoolgebouw gevestigd was, hadden we een goed geoutilleerd gymnastieklokaal. Ik herinner me veel, glimmend gelakt, hout en gymladders tegen de wanden, die een

Het schoolreisje van klas 4, 5 en 6 naar Den Haag. De foto is genomen op Plein 1813. Ik zit vooraan, derde van links met naast mij, op zijn knieën, Bert Klop, schoolvriend en leerconcurrent

hoofdrol speelden bij het zeer populaire gymspel 'apenkooi'. Een spel waarbij alle matten en toestellen gebruikt werden. Nogal tijdrovend voor de meester om voor te bereiden. Daarom kregen we het meestal alleen de laatste gymles voor een vakantie. Een behendigheidsspel. En ik was klein, tenger, watervlug en dus....behendig.

Het schoolreisje was een hoogtepunt van het jaar. Juist, omdat weinig kinderen ver van huis kwamen, vond de schoolleiding het wel opvoedkundig om ons kennis te laten maken met de grotere steden in Nederland. Vanaf klas vier gingen we o.a. naar Den Haag en Amsterdam. Ik weet nog dat we tijdens het schoolreisje in klas vier ook De Bedriegertjes aandeden bij Arnhem. Meester Zwaan had met zijn vertelkunst zulke enorme verwachtingen bij mij gewekt, dat de stiekeme fonteintjes van kasteel Rosendaal alleen nog maar konden tegenvallen. Ik voel de teleurstelling nog.

In klas 5 gingen we volgens mij naar Den Haag en in klas 6 naar Amsterdam, over de Afsluitdijk. Geweldige ervaringen; je kwam daar normaal gesproken anders nooit.

Vaste attracties tijdens de schoolreisjes waren de speeltuin en de bekers limonade uit de in de bus meegenomen melkbussen. Ook was het schoolreisje het enige evenement in het jaar, waarbij ik van thuis een banaan meekreeg en wat zakgeld, waar ook altijd een 'souvenirtje voor mem' van betaald moest worden.

Op het eindrapport van klas 5 had ik nota bene een tien voor het versje opzeggen. Dat was me nog nooit overkomen. Ik had een hekel aan het versje opzeggen en ik kon het op de één of andere manier ook niet opbrengen om het thuis te leren. Gelukkig had meester Hoekstra de gewoonte om de beurten op alfabetische volgorde te geven. De ene keer begon hij met de achternamen op A, de andere keer met die op Z. In beide gevallen zit de J zo'n beetje in het midden en leerde ik het versje doordat een groep anderen me voorging.

In de zesde klas kwam je bij hoofdmeester Van der Veen in de klas. 'Levi' was zijn bijnaam. In de klas kregen we schoolradio en meester vertoonde vaak diastrips met aardrijkskundige, geschiedkundige en biologische onderwerpen. En een enkele keer een verhalende serie, bijvoorbeeld over Niels Holgersson. Je kon nogal eens een streekje uithalen, want meester Van der Veen zag slecht en had een bril met jampotbodems. De dapperste klasgenoten verwisselden wel eens van plaats onder het vertonen van zo'n diaserie. Wat het lezen betreft had ik naast de klassenbibliotheek de particuliere bibliotheek bij boekhandel Muizelaar ontdekt. Ook daar waren de boeken voorzien van bruin kaft-

papier en een nummer. Een indrukwekkende catalogus maakte je enigszins wegwijs in dat, in mijn ogen, boekenparadijs. Overigens was de keuze van boekhandel Muizelaar protestants christelijk verantwoord. Strips en Pietje Bel zocht je daar tevergeefs. Ik verslond in de zesde klas de boeken van Pennings over de Boerenoorlog in Zuid-Afrika. 'De verkenner van Christiaan de Wet' en 'De held van Spionkop' en hoe al die delen ook maar mogen heten. Op mijn tekeningen waren Boeren (met brede hoeden op) voortdurend op Engelsen aan het schieten van achter 'kopjes', in mijn verbeelding minuscule heuveltjes op een verder vlak terrein. Kleuren deed ik nog steeds niet, het verhaal stond bij mij centraal. Overigens kregen wij, als de meisjes Gymnastiek hadden, ook wat meer officieel Tekenen. Dan moest je een voorbeeld zo precies mogelijk natekenen en kleuren. Keurig netjes en binnen de lijntjes. Ik vond het nog steeds maar niks.

In klas zes begon ik echt een passie voor cijfers te ontwikkelen. Ik vond het krijgen van een cijfer in je schrift altijd al een spannende aangelegenheid, maar in klas zes zat ik naast Bert Klop, de zoon van directeur Klop van de ULO, en wij waren aan elkaar gewaagd wat de cijferprestaties betreft. Ik snapte er daarom ook niets van, dat Bert aan het einde van klas zes een H.B.S.-advies kreeg en ik een ULO-advies. Ik heb daar thuis kennelijk zo over gezeurd, dat heit nog eens met meester Van der Veen is gaan praten of Bennie ook niet naar de H.B.S. zou kunnen. Meester Van der Veen schijnt toen de gedenkwaardige woorden te hebben gesproken, dat de letters H.B.S. voor Hogere Burgerschool stonden en dat een kleine dorpsbakker daar niet onder viel. Bennie zou zich niet gelukkig voelen op die school. De ULO dus. Ik zat daar toen al niet meer mee, want de ouders van Bert hadden besloten, dat Bert ook naar de ULO ging. Voor mij was het probleem toen opgelost. Overigens kreeg bijna geen ouder het in zijn of haar hoofd om het machtige advies van het schoolhoofd te negeren. Meester wist het en meester moest het dus maar zeggen.

Hoofdstuk 10 Spelen voor en na schooltijd

Als tienjarige mocht ik graag rondlopen met een houten sabel aan de riem. Ik was dol op oorlogje spelen.

Het lag voor de hand, dat mijn eerste speelkameraad broer Jilt zou zijn, die drie jaar jonger was. Wij speelden echter weinig met elkaar. Ik vond Jilt nogal nadrukkelijk aanwezig; bovendien hield hij meer van fysieke spelletjes, waarbij gerend en gestoeid werd, terwijl ik meer van fantasiespelletjes hield. Jilt was ook meer gericht op buiten spelen dan ik. Broer Jan was vijf jaar jonger; dat leeftijdsverschil was te groot. Soms moesten Jilt en ik met Jan gaan wandelen. Dat kon je geen spelen noemen. Ik was altijd bang dat een klasgenoot me zou zien, want wandelen met je kleine broertje was in mijn ogen meer iets voor meisjes. Ik heb veel met blokjes en knikkers gespeeld, maar nooit om het bouwen en knikkeren

zelf. Ik had de blokjes nodig om een stad of kasteel te bouwen. De knikkers figureerden dan als soldaten. Hele legers 'gelen' en 'roden' belegerden kastelen of steden. Grote knikkers, stuiters, fungeerden als officieren en autootjes of bootjes verzorgden de transporten. Ik speelde veel in de zitkamer, omdat de vloerbedekking daar zich daar beter voor leende. Het zeil rond het vloerkleed kon als zee dienen en het vloerkleed had genoeg patronen om een landschap voor te stellen. Ik speelde ook bij voorkeur alleen, omdat broertjes of vriendjes mijn fantasie meestal niet konden of wilden volgen. Mijn spelonderwerpen hingen af van wat op school bij aardrijkskunde of geschiedenis aan de orde was. Vaak speelde ik eigen interpretaties van gebeurtenissen uit de Tachtigjarige Oorlog of de Franse tijd.

Heit had bedacht dat het spelen met elektrische modeltreinen wel een leuke hobby voor zijn zonen zou zijn, ook al omdat hij dat zelf erg leuk

vond. Wij hadden treinen van het merk Trix en het aantal rails met wissels, spoorwegovergangen en zo breidde zich op de zolder gestaag uit. Ik speelde daar regelmatig met schoolvriend Kees de Jong, mede op diens aandringen. Kees was dol op de technische aspecten van het treinstelsel, mij interesseerde dat minder. Kees moest ervoor zorgen dat mijn troepen knikkers en het bijbehorend 'militair materieel' op tijd op de juiste plek werden afgeleverd. Daar fantaseerde ik dan op mijn eentje verder, terwijl Kees een nieuwe treinroute in elkaar knutselde. Verder speelde ik, met mate, de bekende gezelschapsspelen: o.a. ganzenbord, mens-erger-je-niet, monopoly en pim-pam-pet. Jilt was gek op een spelletje, waarbij je knikkers in een rijtje dieren, waaronder o.a. een aap en een hond, moest mikken. Eén van de weinige spelletjes waarmee hij van mij kon winnen. Ik kon het slecht opbrengen om een broertje van drie jaar jonger te laten winnen. Ik heb dat altijd moeilijk gekund. Ook bij spelletjes met Sylje, liefst 58 jaar jonger, moest ik altijd wat overwinnen om de minste te zijn.

Ook speelde ik wel verstoppertje met Jilt. Het grote bakkerspand bood daar ook voldoende gelegenheid voor. Bekende verstoppelplekjes waren de ingebouwde kast op zolder en de rode grote bus, waar 's winters de taaitaikoeken in werden bewaard. Eenmaal had Jilt zich verstopt in de ruimte boven de oven, een kennelijk origineel plekje, want hij was nergens te vinden. Ongerust heb ik op het laatst mem ingeschakeld, want het was niets voor Jilt om lang rustig op zijn verstoppelplekje te blijven. Uiteindelijk vonden we hem, hij was in slaap gevallen. Mijn fantasie speelde me weer parten, want ik had al de grootste horrorscenario's voor hem bedacht. Ook dat ongeruste gevoel kan ik nu nog moeiteloos oproepen.

Achter huis zat ik graag in de 'klimboom', de lindeboom vlak achter de ramen. De klimboom heeft heel wat keren als berg, schip of vliegtuig gediend, waar Bennie dan als held zijn grootse daden mee verrichtte. Ook mocht ik graag de kippen laten schrikken door met een stok langs het gaas te strijken. Daar kreeg je ook zo'n heldhaftig gevoel van.

Voor mijn gevoel heb ik jarenlang met een houten sabel in mijn riem gelopen. Ik vond alles met zwaarden en geweren fantastisch.

Jaren later heb ik me op een vergadering van de plaatselijke vredesgroep erg boos gemaakt. Het spelen met zwaarden en pistooltjes werd min of meer taboe verklaard. Ik was van mening, dat je een kind van harte oorlogje moest laten spelen, dan werd de behoefte daartoe op volwassen leeftijd vanzelf minder. Men keek mij enigszins meelijwekkend aan en ik stond met mijn mening alleen. Kwaad heb ik na thuiskomst meteen een houten geweer voor Riemer gemaakt. Dankzij de motivatie voor mijn doen een prachtexemplaar met koperen spijkertjes die Riemers naam vormden.

Ik heb van het oorlogje spelen genoten als kind en het is later allemaal goed gekomen. Ik ben een volgens mij buitengewoon vredelievende volwassene geworden.

Ik behoor tot de babyboomers. Na de Tweede Wereldoorlog werden er veel kinderen geboren. Ook bij ons in de buurt waren veel kinderen. We speelden veel op straat. Een voor mij favoriet spel was 'Blikspuit met verlos'. Aan het begin van de Bakkerssteeg werd met een stuk dakpan een cirkel getekend en in het midden daarvan werd een leeg conservenblik geplaatst. Er was één zoeker, de rest verstopte zich. Als iemand gezien werd, moest hij of zij bij de cirkel komen zitten. Maar als iemand er in slaagde ongezien het conservenblik uit de cirkel te schoppen, mocht iedereen zich weer verstoppen. Het spel was pas afgelopen, wanneer alle deelnemers 'gezien' waren.

Buurtgenoten waar ik veel mee speelde, waren Jan Akkerman en Herman Heins. Allebei overburen.

Bij Jan achter stond een klein schuurtje, wat een hele tijd als 'clubhuis' heeft gediend. Een oudere broer van Jan, Willem, had daar met een batterij en fietslampjes verlichting in gemaakt. Er werden daar heel wat krijgshaftige plannen gesmeed. Willem was aanvoerder en ik herinner me dat ik spion ben geweest. Op de Dammenseweg hadden ze namelijk ook een 'club' en ik heb meerdere malen stiekem proberen te achterhalen waar die club mee bezig was. Ik ben nooit aanvoerder van een groepje geweest, maar heb wel altijd tot de 'ideologen' behoord, met invloed op de leiding.

Omdat ik ook bevriend was met Piet Venema van de Dammenseweg ben ik zo nu en dan ook lid geweest van die club. Bijvoorbeeld, wanneer er ruzie was binnen onze club. Ook op de Dammenseweg was er zo nu en dan ruzie en dan riepen we de hulp in van Sybren, een oudere broer van Piet en diens vriend en buurjongen Han. Vanaf de Dammenseweg gingen we zo nu en dan ook stiekem de appelboomgaard in aan het einde van de bebouwing van die straat. Altijd een spannende zaak, waar ik een groot jongensboekgevoel aan over hield.

In de winter was die sterk hellende Dammenseweg een ideale sleebaan, evenals de Dobbe, waar op zaterdag Oeverzwaluwen voetbalde en in de zomer het dorpsfeest was. Ook was daar de periodieke groentemarkt, waar je geweldig hutten kon maken van de groentekistjes, zolang dat toegestaan werd.

Eenmaal kwamen een paar vrienden opgewonden melden, dat de dochter van Aad en Hinne en een jongen 'vastzaten' achter de groentekistjes. Ik begreep niet, wat daar bijzonder aan was en heb me die middag het begrip 'neuken' uit laten leggen en de mogelijke consequenties daarvan. Mijn wereldbeeld kreeg een schok, want tot dan had ik altijd

geloofd, dat het krijgen van kinderen een logisch gevolg was van het 'getrouwd zijn met elkaar'. Dat daar een geslachtsdaad bij nodig was, had ik me nooit gerealiseerd. Kennelijk vertrouwde ik de informatie tijdens die groentemarkt niet en heb ik diezelfde dag bij mem geïnformeerd of zij ook geneukt had om ons te krijgen. Mem reageerde daar nogal geschrokken en bozig op en antwoord heb ik niet gekregen. Ik meende daaruit te begrijpen, dat 'neuken' maar grote onzin was en toen ik bij de vrienden later meldde, dat mijn mem helemaal niet neukte, moesten ze verschrikkelijk lachen. Ja, zij hadden grotere broers en zussen. Ik niet. En de voorlichting was in de jaren vijftig nog niet optimaal.

Enkele geluksmomenten uit die tijd

Er zijn enkele spelmomenten, die erboven uitpieken. Momenten, waarop ik volslagen gelukkig was en die ik me nog herinner als de dag van gisteren.

Eén middag speelden we op de grote zand- en grindbulten aan het haventje bij het aannemersbedrijf van Siebold de Jong. Ik, met Bauke Kemker en Piet Venema, de vrienden die mij het best konden volgen in mijn fantasiewereld. Op die bulten hadden we een oude deur getrokken en we speelden dat we schipbreukelingen waren tijdens een storm op

*Zo nu en dan kregen Jilt en ik de opdracht om een blokje om te lopen met de kleine Jan in de kinderwagen. We hadden er een hekel aan, maar mem had er niet altijd tijd voor.
Hier op de foto met Luut Roelevink, buurvriendje van Jilt.*

zee en wij zaten op een vlot met een vat gemberbier. Dat laatste zal wel geïnspireerd zijn door iets uit een jongensboek. Het was een fantastische middag en ik weet nog, dat ik terug naar huis liep aan het eind van de middag en me helemaal in een roze wolk voelde. De volgende dag probeerde ik het spel met Kees de Jong weer op te pakken, maar Kees snapte niets van de fantasie en probeerde van die deur een soort brug te bouwen. Ik was zwaar teleurgesteld en het is me nadien ook niet meer gelukt om dat geluksgevoel weer terug te vinden daar. Een andere keer, in maart, gingen we kievitseieren zoeken in de Hooimeer, een vrij uitgestrekt weidegebied tussen Koudum, Molkwerum en Hindelopen. Ik zie me op die bewuste middag nog zitten bij een Canadese watermolen. In die molen zat een luik en als je dat wat omhoog haalde en dan liet vallen, vertoonde zich een regenboog. Het was schitterend lenteweer en hoewel het gebeuren, als ik het zo noteer, niet veel voorstelt, bracht het datzelfde intense geluksgevoel teweeg, dat ik ook op dat vlot met gemberbier ervoer.

En een enkele keer, wanneer ik niemand om mee te spelen had, ging ik naar de Koudumer vaart. Dan gooide ik een takje in het water, dat door de wind en de stroming meegevoerd werd. Dat takje dreigde dan vele malen vast te komen zitten bij een waterplant, kwam vaak toch weer los en dreef verder. Heerlijk vond ik dat en ik fantaseerde er weer allerlei avonturen omheen. Ook dan had ik volledig vrede met mezelf. Ik heb een prachtige kindertijd gehad in Koudum, heb veel en fijn gespeeld, zowel buiten als binnen en ik heb me in die tijd er wel eens over verbaasd, hoe het toch mogelijk was, dat ik toevallig een Fries, Hervormd jongetje uit Koudum kon zijn. Dat was toch maar een groot voorrecht.

Hoofdstuk 11 De seizoenen in Koudum

Het voorjaar

Spelen deed je vooral buiten. Er was weinig verkeer op straat en omdat moeders het meestal druk hadden in huis met de was, eten koken en al die huishoudelijke activiteiten die toen zoveel meer tijd kostten dan nu, werd je met grote regelmaat de straat op gestuurd. Ook ik. “Ga maar met de jongens spelen,” was de boodschap.

Dat buiten spelen werd sterk beïnvloed door de seizoenen. Zo gingen we in maart en april kievitseieren zoeken. Een groot begrip, want ik kan me niet herinneren ooit een kievitseï te hebben gevonden. Eigenlijk gingen we slootjespringen, met of zonder polsstok. De uitgestrekte weilanden rond Koudum kenden talloze slootjes met een breed scala aan moeilijkheidsgraden. Berucht waren de molensloten, die waren breder, en de giersloten, die waren viezer. Gaandeweg de middag, vaak de vrije woensdag- of zaterdagmiddag, werden we driester. En vaak was het hoogtepunt van de middag wanneer iemand de overkant van de sloot niet haalde. Die werd dan onder het zingen van “een snoek, een snoek, een hele dikke snoek,” naar huis begeleid. De reactie van meestal de moeder was dan voorspelbaar. Boos, direct in de teil en naar bed. Behalve wanneer Bert Klop, de zoon van de directeur van de ULO, in de sloot sprong. De moeder van Bert stond dan breed lachend in de deuropening en Bert kreeg meteen droge kleren aan en mocht weer mee. Heel bijzonder, maar de ouders van Bert kwamen dan ook uit Holland, spraken Hollands en waren dus ‘anders’.

Slechts eenmaal heb ik een kievitseï gevonden. Ik logeerde in het voorjaar van 1961 bij oom Jan en tante Eke in Joure en oom Jan ging met mij en mijn neef en nichtjes het weiland in. Wij vonden allemaal een ei. Later hoorde ik dat oom Jan het kievitseieren zoeken had geregisseerd. De eieren waren van te voren in het weiland gelegd. Maar ik was zeer onder de indruk van de kennis van oom Jan over het gedrag van kieviten en vond mezelf na het vinden van het ei een hele piet. Een enkele keer vroeg heit of we eendeneieren wilden zoeken in het riet aan de Morra. Die waren wel gemakkelijk te vinden. Je liep door het riet totdat een eend luid kwakend vlakbij wegvloog. Daar vond je meestal eieren en vaak ook veel. Heit gebruikte die eieren voor het bakken van cake, totdat er een verbod kwam van de Keuringsdienst van Waren om eendeneieren daarvoor te gebruiken. We kregen voor de eieren wat geld, waarvoor we dropcenten konden kopen bij kruidenier Van der Sluis, die een Centrawinkel had in de Hoofdstraat, in het centrum tegenover hotel/restaurant Het Wapen van Friesland van Rimmer Osinga.

Een enkele keer ging ik met Hannes van Dijk mee naar zijn huis. Ze vonden dat thuis maar zozo, omdat Hannes uit een zwak sociaal gezin kwam, niet altijd fris gewassen was en in een klein vissershuisje woonde bij de Zijl. Het inmiddels fraai verbouwde huisje staat er nog en zal ondertussen wel een onbetaalbaar vakantieverblijf zijn. Toen lag het achteraf en wilde niemand er wonen. Je kon er wel fijn spelen bij het water. Er waren kinderen die niet met Hannes mochten spelen, maar heit en mem deden daar niet al te moeilijk over. Hannes had trouwens nog een tante die in één van de diaconiehuusjes bij de kerk woonde. Eigenlijk was dat huisje niet meer dan een kamer met een bed waar deze muoike in lag, want zij was chronisch ziek. Ik heb haar niet anders gekend dan liggend in bed met een nachthemd aan. Het sprak me nogal tot de verbeelding, zo'n tante die altijd en altijd maar ziek moest zijn. Volgens heit was er veel aanstellerij bij, maar ik vrees dat de psychologische en medische kennis in het algemeen en die van heit in het bijzonder onvoldoende was om er goed over te kunnen oordelen.

De zomer

In de zomer werd er, zo mogelijk, gezwommen. We fietsten naar Molkwerum, naar het Koudumer strandje. Je moest het niet wagen om bij het sluisje te gaan zitten, want dat was het domein van de Molkwerumers. Het maakte in die tijd wel degelijk uit uit welk dorp je kwam. Je zat aan het IJsselmeer niet bij de Molkwerumers. Dat was vragen om moeilijkheden.

Je kon bij het Koudumer strandje heerlijk zwemmen. Het werd aan de linkerkant van de pier snel diep, maar er waren verscheidene zandbankjes waar je heen kon zwemmen. Dat zwemmen moet dan niet al te letterlijk worden genomen; je kon met je voeten altijd bij de bodem en verder durfden we niet.

Aan de rechterkant was en bleef het erg ondiep. Je kon bij wijze van spreken tot Hindelopen doorlopen.

Ideaal voor de kleintjes.

Een enkele keer liepen we inderdaad door tot Hindelopen, over de dijk dan. Bij het 'Witte huis' logeerden Duitsers en dat waren zo kort na de Tweede Wereldoorlog echt nog vijanden in onze ogen.

Aan de rand van het hotel scholden we ze uit voor "moffen". Ik voelde me dan een ware verzetsheld. Een goede vaderlander na de oorlog.

Meestal fietsten we in groepjes naar Molkwerum, maar een enkele keer fietste ik wel eens alleen. Dan kon ik pas wat later zwemmen, omdat ik eerst nog een bestelling moest wegbrengen voor heit.

Eenmaal werd ik aangehouden door een man, die vroeg of hij mee mocht fietsen. Hij moest naar het station. Hij ging fietsen en ik zat achterop. Tot mijn ontzetting begon de man nogal uitgebreid zijn

sexuele opwindung uit te leggen. Of ik dat ook wel eens had en ik mocht ook wel even bij hem voelen. Dan zou hij zijn gulp open doen. Ik wilde daar niets van weten en zat te trillen van angst achterop. Gelukkig waren we vrij snel bij het station en ik wist niet hoe snel ik weg moest komen.

Omstreeks diezelfde tijd had ik al een sexuele verkenning achter de rug. Ik was gaan vissen met Lute Griek, mijn buurjongen, die een flink aantal jaren ouder was. Tijdens het vissen haalde Lute zijn pieleman uit de broek en liet mij zien wat er gebeurde als je daar een tijdje aan rukte. Ik vond het maar niets en heb de ervaring aan mem verteld, hetgeen ongetwijfeld geleid heeft tot een goed opvoedkundig gesprek met Lute. Ik ben nooit weer uitgenodigd om mee te gaan vissen. Na de lagere school kon je het eigenlijk niet meer maken om naar het IJsselmeer te gaan. Daar was je dan echt te groot voor geworden. Het werd tijd om echt zwemmen te leren.

Daarvoor ging je naar de Galamadammen. Niemand ging in Koudum naar zwemles; de dichtstbijzijnde gelegenheid daarvoor was altijd nog zo'n 30 kilometer weg. Je leerde het jezelf.

Eenmaal bij de Galamadammen stond je de eerste keer wat onwennig tot je middel in het water, dichtbij de oever. En als je al niet door een grotere jongen het diepere in geduwd werd, dan zorgde je er wel voor, dat je je zo snel mogelijk wat slagen aanleerde. Ik kan me niet herinneren, dat dat me veel moeite kostte. Het voorwerk was toch al aan het IJsselmeer gedaan kennelijk.

Op een bepaald moment moest je als een soort mannelijkheidsproef van de brug af springen. Stoerder nog was het als je echt dook. Daar ben ik nooit aan toe gekomen. Voor ik zover was, verhuisden we naar Deventer. Daar is mij in het zwembad een paar keer te verstaan gegeven, dat mijn zwemslag nou niet bepaald de schoonheidsprijs verdiende. Maar zwemmen kon ik, hoewel het zwemdiploma op mijn conduitestaat zou blijven ontbreken.

Aan het einde van de zomer, in augustus, was het dorpsfeest. Ik vond dat altijd een geweldige gebeurtenis. Achter de muziek, fanfarekorps Nij Libben, aanlopen, spelletjes, evenementen op het sportveld, de optocht. In mijn belevenis was het ook altijd mooi weer. Eenmaal barstte er een enorm onweer los en sloeg de bliksem in achter bij elektriciteitsbedrijf Harsta in de Hoofdstraat toen ik er net voorbij rende. Ik heb nooit meer zo'n harde klap gehoord.

Een paar feestelijkheden zijn mij nog bijgebleven. Eenmaal deed heit mee aan een gekostumeerde voetbalwedstrijd. Hij was verkleed als clown en deed vreselijk gek. De toeschouwers vonden het prachtig, maar ik schaamde me diep en hoopte maar dat niemand mijn vader zou herkennen, laat staan dat ze mij daarop zouden aanspreken.

Me schamen deed ik trouwens toch snel als kind.

In de muziektent op het sportterrein hebben twee evenementen erg veel indruk op me gemaakt. Als eerste de voorstelling 'De tiid hâldt gjin skoft', de bekendste en wellicht ook beste voorstelling van het Selskip Tetman de Vries. En nog meer impact heeft de film 'Sissy, keizerin en moeder' op mij gehad, de eerste in full color op groot doek vertoonde film in mijn leven. Vooral de kleding en dan met name de uniformen van de soldaten en de hoffunctionarissen maakte een onvergetelijke indruk op mij.

In de zomer gingen we zo nu en dan bij heel mooi weer wandelen in het Rijsterbos. Zoals veel Koudumers trouwens. We reden op de fiets tot ongeveer hotel Jans en daar dan het bos in. Daar stond ook bijna altijd een witte ijscokar met wafel ijs. Natuurlijk zeurden mijn broers en ik dan om een ijsco. Maar het was zondag en één van de beperkingen van die dag in die tijd was, dat er dan geen geld uitgegeven mocht worden. Op zondag kocht je niets, als dat niet beslist noodzakelijk was. Heit en mem waren echter niet zo dogmatisch ingesteld. Alleen had heit, als kleine bakker, altijd rekening te houden met zijn klanten en die waren in Koudum niet zelden heel wat dogmatischer ingesteld. Dus hoor ik heit op die zondagmiddagen nog zeggen: "Zien jullie ook Koudumers, jongens? Nee? Dan allemaal een ijsco."

Heit zat in het bestuur van de Oranjevereniging. Die keer dat hij op Koninginnedag als clown meespeelde in een gekostumeerde voetbalwedstrijd hoorde ik er even niet bij. Ik vond het vreselijk.

De herfst

Omdat de herfst in mijn herinnering geen centraal thema zoals slootjespringen, zwemmen of schaatsen oplevert, gebruik ik dit seizoen voor wat kleinere herinneringen, hoewel die ook best op een ander tijdstip in het jaar hebben kunnen plaatsvinden.

In de eerste plaats noem ik de filmmiddag voor de jeugd van het Rode Kruis in het Hervormd gebouw. In het midden van de zaal ratelde er dan een 12 mm. filmprojector, die ons kennis liet maken met tekenfilms, zoals Woody Woodpecker en spannende films met o.a. Rin Tin Tin de herdershond of Stan Laurel en Oliver Hardy (de Dikke en de Dunne) in de hoofdrol. Een vast onderdeel was ook de toegift aan het einde van de middag, als we de opnamen van het uitje van de bejaarden van Gerhard Koopmans mochten zien. Vol bewondering zagen we de oude Venema over een hekje springen. Erg oud waren de ouden van dagen in die tijd nog niet. Al rond de 60 schreven ze zich in voor het bejaardentehuis, hetgeen voor veel Koudumers een belangrijke verbetering t.a.v. comfort en leefomstandigheden betekende.

Inmiddels had ook de televisie zijn intrede gedaan in Koudum. Er waren maar een paar mensen die al vrij vroeg zo'n toestel hadden. Eén van hen was de oude Reinstra, die weduwnaar was geworden. Om hem een beetje uit de eenzaamheid te halen, had hij van zijn zoon, die directeur van de CAF was, een televisietoestel gekregen. Op woensdagmiddag en zaterdagmiddag zaten we daar soms wel met 20 kinderen naar Dappere Dodo en Coco en de vliegende knorrepot te kijken. En naar Pipo de Clown natuurlijk. De oude Reinstra vond het geweldig.

Een enkele keer konden we ook bij oudijzerhandelaar Munniksmas terecht, maar dan moesten we eerst schapenkeutels rapen in het weilandje bij het huis aan de Zwarte weg.

Ook kwam er wel eens een goochelaar, die tot mijn schrik dan altijd vroeg of een jongetje of meisje hem wilde assisteren op het podium. Terwijl iedereen zich dan luidkeels aanpreeft, dook ik naar beneden. Doodsbenauwd dat ik uitgekozen zou worden. Ik moest er niet aan denken om daar voor de hele zaal op het podium te staan.

Bij een andere gelegenheid, het zal een middag zijn geweest die in het teken stond van de zending, maakte ik voor het eerst van mijn leven kennis met een echte neger. Kinderen mochten naar voren komen om te controleren of het zwart wel echt was en niet met schoensmeer opgebracht, zoals bij Zwarte Piet. Ik moet toen een jaar of 10 zijn geweest.

Een erg leuke middag was ook de jaarlijkse bazaar van de Hervormde vrouwenvereniging. Mijn belangstelling ging niet echt uit naar de

De oliebolbakkers van het dorpsfeest, met heit als derde van links

verkoop van de door nijvere vrouwen gemaakte handwerkproducten. Maar er was meestal een draaiend rad of een verloting met fraaie prijzen, waaronder steevast de oranjeboek die heit beschikbaar stelde. Ook bakte heit in een grote zwarte bak achter ons huis wel oliebolben voor de vrouwenvereniging en daar profiteerden wij als kinderen dan ook weer van.

Eenmaal liep de bazaar voor mij op een persoonlijk drama uit. De dames hadden bedacht dat een modeshow met o.a. zelf gemaakte kinderkleren wel een aantrekkelijk onderdeel van het programma zou kunnen zijn. Mijn moeder was ook lid van de vrouwenvereniging en die had een zoontje met aanvallige krullen in een leeftijd die uitermate geschikt was om in de modeshow mee te lopen. Ik stribelde hevig tegen, want zo'n show lopen was niks voor een jongetje met een overmaat aan valse schaamte.

Ik kwam er niet onderuit en ik moet zo chagrijnig en ongemotiveerd op het podium rondgestampt hebben, dat mem me witheet naar huis stuurde. Zij voelde het als een persoonlijke afgang en ik was diep en diep beledigd, dat ik voor zoiets misbruikt werd.

En nu ik het toch over lijden heb, tweemaal in het jaar moesten wij als ziekenfondspatiënten door de tandarts gecontroleerd worden. Koudum

had niet een eigen tandarts. Daarom kwam eenmaal in de maand, op woensdagmiddag, tandarts Schaap van Workum. In de klokkenzaak in de Hoofdstraat hield hij zitting. Je moest vaak lang wachten en dan hoorde je vanachter de deur vaak pijnlijk geschreeuw. Ik zag er op die momenten wel tegenop om volwassen te worden, want dan boorden ze in je kiezen. Vooral zenuwboringen moesten een verschrikking zijn, want om me heen werden de ijselijkste ervaringen uitgewisseld. Ik had in die tijd gelukkig nog melktanden, waar niet veel aan gedaan werd. En voortschrijdende ontwikkelingen in de tandheekunde hebben mij voor het wrede lot dat mij voor ogen stond, behoed.

De winter

De winter was een druk seizoen in de bakkerij. Voor Sinterklaas werd de keukenkamer omgetoverd tot uitstalkast voor sinterklaasproducten en wat later kerstproducten. Heit was dag en nacht bezig met bakken, want naast het gebruikelijke brood en banket kwamen er nu ook producten als suikergoed, chocoladeletters en chocoladefiguren, banketletters, kerstkransen en vooral ook kerstbroden uit de bakkerij. In die tijd hadden kleine bakkers nog geen diepvries; heit kon niet al ver van te voren een voorraad maken. Heit was met name een specialist in het maken van kerstbroden en had daar in het dorp ook enige faam mee verworven. Er werd tot diep in de nacht gebakken. Wij moesten allemaal meehelpen en het is wel voorgekomen, dat ik vanaf ongeveer 10 jaar tot laat mee moest helpen om gesmolten boter over de kerstbroden te strijken, ze te besuikeren en in zakken te stoppen met adreskaartjes. Vervolgens moesten die overdag bezorgd worden. Heit maakte in december dagen van meer dan 20 uur. Maar ja, in die maand maakten bakkers hun jaarwinst en knechten kon heit zich niet veroorloven. Hij kon niet wachten tot zijn zoons groot genoeg waren om wat extra handen te leveren.

Ik herinner me dat eenmaal een plaat vol kerstbroden te lang in de oven heeft gezeten. Die konden weggegooid worden. Weg een groot deel van de kerstdagenwinst. Op zo'n moment had ik wel medelijden met heit. Wat moest die man er hard voor werken en wat was de winstmarge eigenlijk klein. Vooral als er drie zondagen achtereenvolgens vielen, dan was het bijna niet op te brengen.

Op Eerste Kerstdag hebben we heit dan ook niet veel gezien. Dan sliep hij tot diep in de middag. Volkomen uitgeput. De gezelligheid van Kerst begon voor ons meestal op Tweede Kerstdag. Dan aten we de traditionele rollade en mems groentesoep, goed doorgekookt met vermicellislierten, die bijna vingerdik waren, een mergpijpje en gehaktballetjes, die eerlijk verdeeld werden om ruzie tussen ons te voorkomen. Mem hield zich aan het door beppe Tjitske overgeleverde

recept. Het zou nog jaren duren voor ik groentesoep echt lekker vond. De heldere soepgroente van Anja's moeder in Lintelo.

Kip of kalkoen hebben we nooit gehad, want daar hield mem beslist niet van. Vlees was: sudderlapjes, gehaktballen, zo nu en dan een karbonaadje en de kerstrollade, half om half.

Ik vond de decembermaand ook thuis erg gezellig. Het rook zo lekker in de bakkerij, we woonden in de zitkamer achter en er was thuis en in het dorp veel te beleven.

Het begon al met Sinterklaas. Dat heb ik thuis ook erg leuk gevonden. Vaak waren er door het hele huis briefjes verstopt en moesten we onze cadeautjes zoeken.

Eenmaal wilde ik zo vreselijk graag een dolk van Sinterklaas hebben. Ik liep graag met een houten sabel rond en een echte dolk leek mij het einde. Heit en mem zagen dat echter niet zitten en ik weet nog dat ik op de rand van het zolderluik, dat toegang gaf tot de trap naar de bakkerij een pakje met een dolk vond. Trillend van genot maakte ik het open om er achter te komen, dat het een nepdolk was. Weliswaar in een fraai hoesje, maar het heft was van zilverkleurig zacht (!) rubber. Ik was heel erg teleurgesteld en ik hoop, dat dat ik een beetje heb kunnen verbergen, want als oudste moest ik wel altijd een voorbeeld zijn voor de jongere broertjes. Dus niet teveel je ontevredenheid laten merken.

Het is het enige sinterklaascadeautje dat me helder voor de geest staat. Veel later heb ik me nog eens heel erg vernederd gevoeld toen ik van Maaike Klijsma in de eerste klas van de ULO een nepkevertje kreeg met een wat gekaanstekend gedichtje, waarin mijn angst voor wespen breed werd uitgemeten. Maar dan ben ik al in het hoofdstuk over de puberteit aangekomen.

Ik heb lang het geloof in Sinterklaas behouden; ik denk wel tot mijn achtste. De kennis omtrent Waar en Niet waar heeft mij het eerste jaar een wat schrijnend gevoel van gemis bezorgd. Ik wilde zo graag nog geloven om dat spannende en verwachtingsvolle gevoel weer op te roepen, wat ik voortaan zou missen.

Ook Oudejaarsavond was een heel spannende avond. We mochten opblijven tot 12 uur en toen ik van de lagere school af was, mocht ik ook mee 'slepen' 's avonds. Zo heb ik nog met een tuinslang lopen slepen op de groentetuin van Popke de Vlucht. De grote jongens en mannen leverden prestaties door een wagen met mest op het dak van de kleuterschool te plaatsen en meer van dat soort stunts.

En er werd natuurlijk geknald. Er waren wel wat voetzoekers met een lontje, maar meestal gebruikten we grote spoorschroeven met een moer waarbij een twee componenten zwavelmengsel op de schroefdraad werd aangebracht. De moer een beetje heen en weer

winterdraaien, zodat het zwavel goed tussen schroef en moer kwam en dan op het plaveisel gooien. Het knalde hard. Later werd het zwavelmengsel (wit en geel) verboden en moesten we ons met luciferkoppen redden. Ook werd er wel carbid gehaald bij smid Pries. Ik weet niet of er voor de verkoop een leeftijdsgrens gesteld werd. Wel weet ik dat ik zelf nooit met carbid gewerkt heb. Wel heb ik erbij staan kijken, hoe melkbusdeksels weggeblazen werden met in mijn beleving enorme knallen.

In het centrum probeerden de ouderen dan een vreugdevuur aan te steken. Overal werd brandbaar materiaal vandaan gehaald tot poeptonnetjes toe. De politie liet dat niet lang toe en het kwam ook niet elk jaar tot een volwassen vreugdevuur. Wel heb ik een keer gezien, dat een oudere jongen dronken in het vuur viel. Hij kon er nog maar net uitgetrokken worden, zijn broek brandde al. Dat je daar als twaalfjarige getuige van mocht zijn, was toch wel het bewijs dat je al behoorlijk volwassen begon te worden.

Op Nieuwjaarsdag werd dan de balans opgemaakt. Het was geweldig spannend om rond te lopen om te kijken wat er allemaal gebeurd was. En je probeerde het weggesleepte of weggesloopte hekje van de burens terug te vinden. Ook in die tijd moet de Oudejaarsavondschade behoorlijk in de papieren zijn gelopen.

En er werd in de winter uiteraard geschaatst. In mijn belevenis ieder jaar.

Ik kan me niet herinneren ooit achter een stoel te zijn begonnen. Mem heeft mij het schaatsen hoogstwaarschijnlijk geleerd. Ze kon redelijk schaatsen en een in de winter regelmatig terugkerende klacht van haar was, dat heit een hele lieve man was, maar een schaatser van niks. De arme heit heeft na zijn twaalfde als bakkersknecht en later als bakker eigenlijk nooit meer de tijd gehad om op schaatsen te staan. Hoewel ik wel de indruk heb, dat hij dat ook niet zo erg vond.

Schaatsen deed je vooral op de ijsbaan. Praktisch het hele dorp schaatste, van jong tot oud. Wie niet schaatste, zoals buurjongen Jan Akkerman, vormde een uitzondering. Het was reuze gezellig op die ijsbaan, onder aan de Zwarteweg, grenzend aan de Koudumer Vaart. Er was muziek, chocolademelk en reepkoek en 's avonds was er verlichting. Ieder trok zo zijn baantje en wij harkten daar als kinderen tussendoor. Uiteraard op houtjes, met van die vierkante leren veters. Opbinden was een probleem. Het was de kunst een hulpvaardige volwassene zover te krijgen, dat hij of zij jou de schaatsen een beetje fatsoenlijk onderbond. Later werd ik daar wat bedreven in, maar het viel niet mee om dat onderbinden met vaak totaal verkleumde vingers goed te doen. En dan knapte er om de haverklap een veter of een

hakleer. Natuurlijk vaak op die momenten, dat je het leukst aan het spelen was op het ijs.

Het probleem met de Koudumer ijsbaan was, dat die achter bij de vaart wat dieper was, dan voor bij de weg. Meestal werd de baan daar kapotgereden en dan werd de baan gesloten of in het gunstigste geval voor een deel afgezet.

Zo nu en dan waren er ook kortebaanwedstrijden voor de kinderen van de lagere school. Ik heb ook verschillende keren meegedaan. Als ik één rit won, voelde ik me al bijna een prijswinnaar. Tot grootse daden is het niet gekomen; ik vrees dat ik meer heits talent voor schaatsen meegekregen heb, dan dat van mem.

Op mijn twaalfde kreeg ik de oude Friese noren van heit. Dat waren rechte houten schaatsen. Een paar leren schoenen hoorde daarbij. Ik had het gevoel, dat ik toen een flinke progressie maakte. Het was heerlijk schaatsen. Kennelijk beleefden we zo rond 1960 een paar goede schaatswinters, want ik herinner me nog het gevoel, dat ik op een gegeven moment er 'door' was. Dan was ik dat verlammeende gevoel in mijn enkels kwijt en kon ik voor mijn gevoel maar doorschaatsen. Oefening baart kunst dus.

Als de winter doorzette, kwam er een moment dat het ijs op de Koudumer vaart sterk genoeg was. Het waren meestal dezelfde jongens die als eerste de oversteek waagden. Ik zie nog een jongen van Visser van de Beukenlaan, waar ik de voornaam van vergeten ben, over een golvende vaart rennen. Levensgevaarlijk, maar wel spannend.

Uiteraard probeerden wij ook de slootjes rond Koudum uit. Ik had wel zoveel strategisch vernuft, dat ik doorhad, dat je niet als eerste de oversteek moest wagen, maar dat je ook niet zolang moest wachten, dat het ijs bijna kapotgelopen was. Ik probeerde dus altijd een plekje te vinden in de tweede groep. Ik was niet van de risico's.

Als dan de vaart sterk genoeg was, werden er banen uitgezet en kon je over de Morra naar Hemelum schaatsen of het rondje Hindelopen.

Heerlijk was dat, al kwam het maar enkele jaren zover. Meestal waren we op de ijsbaan aangewezen.

De laatste keer, dat ik het rondje Hindelopen heb geschaatst, was in de winter van 1962/63. Samen met Piet Venema en twee meisjes. Maar dat hoort in een ander hoofdstuk thuis, toen ik al niet meer in Koudum woonde.

Hoofdstuk 12

De zondagsschool, de kerk en de knapenvereniging

Ik ging tijdens de lagere schooltijd slechts bij uitzondering naar de kerk. Die uitzonderingen betroffen dan Kerst, Pasen en zo nu en dan een gezinsdienst. Normaal ging ik onder kerktijd naar de zondagsschool. Heit en mem waren niet zulke trouwe kerkgangers, maar wij werden wel trouw naar de zondagsschool gestuurd. Mem stak zich dan in een lichtblauwe gewatteerde duster en schoof ons na het ontbijt de deur uit. Het gaf heit en mem wat privacy op de enige dag dat er wat uitgeslapen kon worden. Eenmaal schijnt ds. Van Nie bij heit en mem op huisbezoek geweest te zijn om onder andere zijn bezorgdheid te uiten over het onregelmatige kerkbezoek van heit en mem. Heit schijnt toen gezegd te hebben, dat er in de Bijbel staat: “Gaaf heen en vermenigvuldig u” en dat er van dat gebod weinig terecht gebracht zou worden indien de zondagochtend ook nog uitviel. Heit en mem hebben toen overigens wel beterschap beloofd.

Voor mij was de zondagsschool geen straf. Ik ging er graag heen, want de zondagsschoolmeesters Hindrik Wiersma en de oude Sybren Venema konden geweldig vertellen. Een enkele keer werd daarvoor het flanelbord gebruikt om met Bijbelse figuurtjes het verhaal aanschouwelijk te maken.

Hindrik Wiersma was in Koudum in hervormde kring een omstreden persoon. Hij was op allerlei terreinen zeer actief en sociaal zeer bewogen. Hij was de doorbraakgedachte nogal toegedaan en daardoor lid van de P.v.d.A na de oorlog. Een christensocialist zogezegd en daarmee maakte hij zich niet geliefd bij de notabelen in het kerkbestuur. Ondermeer hoofdmeester Van der Veen en gemeentearchitect Douwe Visser, tevens vooraanstaande C.H.U.-leden, werden hem aanvankelijk met succes uit het kerkbestuur. Heit was wel een fan van Wiersma en heeft ook voor de gemeenteraad wel eens op hem gestemd. Hij riep dit niet van de daken, want je kon er eens een klant door kwijtraken. Bewondering voor de persoon was alleen voor de huiselijke kring en ik was net oud genoeg om dat toen een beetje te snappen. Ik was het ook helemaal met heit eens, want Wiersma was een fijne, betrokken zondagsschoolmeester, waar ik geen kwaad woord over wilde horen.

Ook de oude Piet Venema kon op mijn sympathie rekenen, want hij was de grootvader van mijn schoolvriend Piet. Een kwieke man, die op hogere leeftijd nog lenig over een hekje sprong, zoals op filmbeelden over het uitstapje van de bejaarden ook getoond werd. Hij was toen overi-

gens al geen zondagsschoolmeester meer en opgevolgd door meester Betzema, een wat stijvere man, die ook niet zo goed kon vertellen. Een enkele keer werd er verteld met een flanelbord. Bijbelse figuren werden daarop 'geprikt', zodat wij ons enigszins een voorstelling konden vormen hoe gebouwen en mensen er in de bijbelse tijd uitzagen. We zongen ook veel uit 'Wie zingt mee?' van de Nederlandsche Zondagsschoolvereniging. Titels als "t Scheepke onder Jezus hoede", "Als g'in nood gezeten", "Eens brachten de moeders de kinderen tot Jezus", "Er gaat door alle landen", "Jezus zegt, dat hij hier van ons verwacht", "Er ruist langs de wolken" en "Veilig in Jezus armen" komen bij mij moeiteloos naar boven drijven als ik daar aan denk.

Hoogtepunt van het jaar was het kerstfeest van de zondagsschool in de kerk, volgens mij op Tweede Kerstdag. In de kerk stond dan een enorme kerstboom met echte kaarsjes. Als je vroeg in de kerk was, kon je nog zien dat de koster of één van zijn medewerkers ze met een vlammetje op een grote stok één voor één aanstak. Zonder risico van brand was dat niet. Er stonden emmers water klaar om te blussen, indien dat moest.

We kregen chocolademelk, een leesboekje van uitgeverij Callenbach en een sinaasappel. Fruit dat zeldzaam verstrekt werd toen. Een sinaasappel met kerst en een banaan met het schoolreisje, dat was het wel zo'n beetje wat exotisch fruit betreft in die dagen.

Het meest genoot ik echter van de sfeer. De grote kerk, de lichtjes van de kerstboom als tijdens de vertelling de lichten gedimd werden, ik vond het geweldig.

Van de Paasvieringen herinner ik me minder. Wel weet ik, dat we een keer als kinderen 'Daar juicht een toon' uit de zondagsschoolbundel mochten zingen en dat ik dat toen heel bijzonder vond. Maar meer is me er niet van bijgebleven.

Overigens kan ik me ook niet herinneren, dat wij op de lagere schoolleeftijd vaak in aanraking kwamen met de dominees. De enige predikant die ik me goed herinner, is ds. Tammeling, wiens komst naar Koudum min of meer samenviel met het moment, dat ik de lagere school verliet en dus ook de zondagsschool. Er werd dan van je verwacht, dat je zondags naar de kerk ging en bovendien was je toe aan de catechisatie, die verzorgd werd door de dominee.

Ds. Tammeling was een jonge dominee met moderne ideeën. Zo trainde hij een jeugdelftal van voetbalvereniging Oeverzwaluwen en wilde hij ook van het leren van de catechismus af. Wij kregen een pocketboekje met moderne levensvragen waar we dan over discussieerden. Dat moet niet zonder slag of stoot zijn gegaan, want ik heb later begrepen dat de dominee de nodige problemen had met de kerkenraad. Koudum stond bepaald niet bekend als een vrijzinnige gemeente. Ken-

De leiding van de zondagsschool

nelijk heeft hij die andere opzet van de catechisatie er wel doorgedrukt. Dat speelt ons niets, want het ‘vragen leren’ had niet echt een populaire klank.

Heel bijzonder was ook, dat wij als catechisatiegroep aan het begin van de zomervakantie een keer met de dominee en een familielid of kennis van hem een week naar Vlieland zijn geweest, naar het Posthuis, een vakantieboerderij.

De eerste schok, die ik moest verwerken was dat dominee, toen wij op de fiets naar Harlingen zouden vertrekken, in een korte broek verscheen. Een dominee in een korte broek was iets ongekennds. Op Vlieland gebeurde nog iets speciaals. De leiding had met succes een ‘misdad’ gefingeerd. Bauke Smid was ontvoerd en wij moesten hem proberen te ‘bevrijden’. Zo hier en daar doken geheimzinnige briefjes op met aanwijzingen. Onze hele groep tuinde er volledig in en het werd een buitengewoon spannende dag. Uiteindelijk dook Bauke triomfante-lijk op en bleek het allemaal een grote kampgrap te zijn. Nogal wat groepsleden waren heel erg kwaad, omdat ze zo ongerust waren geweest. Vooral de meisjes, herinner ik me nog. Bauke was ook bij de meisjes nogal populair; dat zal erin meegespeeld hebben. Wij waren zo’n 12 tot 13 jaar en bij sommigen waren de hormonen al aardig actief aan het worden. Bij mij niet, ik was zo onnozel als wat en het zou nog jaren duren, voordat bij mij de puberteit enigszins op gang kwam.

Ongeveer op die leeftijd was je ook toe aan knapenvereniging 'Samuël'. Evenals de zondagsschool gingen we daarvoor naar het Gebouw der Christelijke Belangen aan het begin van de Nieuweweg. Meestal kortweg het Hervormd Gebouw genoemd. De leiders herinner ik me eigenlijk niet meer. De naam van Hindrik Wiersma komt bij mij weer bovendrijven, zodat ik me afvraag of hij nu zondagsschoolleider, knapenvereniging leider of beide was. Ook op de knapenvereniging kwamen de bijbelse verhalen weer langs en werd er veel verteld. De avond was namelijk ingedeeld in tweeën. Voor de pauze 'ernst' en na de pauze 'luim'. Dat wil zeggen, dat de tijd voor de pauze besteed werd aan bijbelse zaken. Na de pauze deden we spelletjes, zoals hersengymnastiek, allerlei andere raadselspelletjes en een spelletje waar bij je sjoelschijven in krijtvakken moest proberen te schuiven. Het element 'werken aan de eigen (christelijke) ontwikkeling' stond hoog in het vaandel van de knapenvereniging. Ik zie me nog, in het kader van de bijbelse hersengymnastiek, ijverig in een bijbel bladeren om er snel achter te komen, wat Obadja of een andere, vrij onbekende bijbelse figuur, nu precies had gezegd of gedaan.

Ik werd al vrij spoedig secretaris. Bij de knapenvereniging hield dat in, dat ik van elke bijeenkomst een keurig verslagje in het zg. notulenboek opschreef. Ik vond dat prachtig werk, vooral ook omdat ik nogal eens een complimentje kreeg voor die verslagen. Het heeft me ongetwijfeld mee gemotiveerd om mijn hele leven verslagen te blijven schrijven. Ik ben in Joure bijna onafgebroken 40 jaar secretaris van stichtingen en verenigingen geweest. De kiem daarvoor ligt bij knapenvereniging 'Samuël'. Helaas is al het werk daar voor niets geweest. Het notulenboek is in de brand van 1962 verloren gegaan.

Ik bewaar goede herinneringen aan de knapenvereniging. Zoveel was er in Koudum ook weer niet te doen. Het was een avondje uit en toen wij in 1962 naar Deventer verhuisden, heb ik daar dan ook zo snel mogelijk weer een knapenvereniging opgezocht.

Hoofdstuk 13 De vakanties

De eerste vakantie die ik me herinner, bevat tevens mijn vroegste herinneringen. Het was in augustus 1952; de zomer waarin ik 4 jaar werd. Mijn ouders hadden een appartement gehuurd in het Posthuis op Vlieland. Of misschien waren het niet meer dan een aantal stapelbedden in een slaapzaal. Samen met oom Jan en tante Eke en oom Teun en tante Sjoerdtje. De enige kinderen die mee waren, waren nicht Tsjikkie en ik.

Voor het Posthuis was een dubbele trap en daar hadden Tsjikkie en ik een stok gevonden. De schors was er gedeeltelijk afgehaald en aan het eind zat een grote kurk, van een visnet. Ik zie me nog met die stok in de hand. Geen idee wat we verder deden en wat er verder allemaal in die vakantie gebeurde. Alleen die herinnering. Er is geen foto van bewaard gebleven. Het moet wel een authentieke herinnering zijn. In die vakantie schijn ik ook bijna verdronken te zijn bij zee in een 'klein zeetje' op het strand. Oom Teun kon me nog net op tijd redden. Maar daar weet ik zelf niets van. Ik kon geweldig met Tsjikkie opschieten. We scheelden een maand in leeftijd en kwamen

Een heerlijke vakantie week met ooms, tantes en nichtje Tsjikkie

elkaar nog in vele vakanties tegen. De vakantie was vooral voor heit het hoogtepunt van het jaar. Al was het maar een week en kon het vanwege de gederfde inkomsten eigenlijk nauwelijks. Als het even kon brak hij er dat weekje tussenuit. De gecombineerde vakantie met familieleden zal ongetwijfeld een financiële reden

Vakantiefoto's van Ameland. Behalve Tsjikkie waren neef Klaas en nichtje Ankie ook mee. Voor Jilt en Jan was er kennelijk nog geen ruimte

hebben gehad. De verstandhouding tussen de zwagers en vooral met de nogal dominante oom Jan was niet altijd louter zonnig. Mem en tante Eke hebben altijd geweldig met elkaar kunnen opschieten. De verhouding met tante Sjoerdtje was van jongs af wat moeizamer. In die tijd openbaarde de ziekte M.S. zich al bij tante Sjoerdtje, ook een factor waar rekening mee gehouden moest worden. Tante Sjoerdtje heeft zich nooit bij haar beperkingen neergelegd. Als iedereen een hoog duin op klauterde, moest en zou zij daar ook op. Die houding heeft er waarschijnlijk mede voor gezorgd, dat ze haar ziekte tot op hoge leeftijd 'onder de duim' gehouden heeft.

Tsjikkie en ik hebben heel wat jaartjes bij oom Teun en tante Sjoerdtje gelogeed boven de Zijlstra Zelfbediening op de Vleesmarkt in Heerenveen. Ze hadden geen kinderen, maar wel een televisie, waar we voor ons gevoel 's avonds extreem lang bij mochten opblijven.

We sliepen in een tweepersoonsbed. Voor het laatst in de zomer waarin we 12 jaar werden, vlak voor we beiden naar de ULO gingen. Dat schijnt nog enige discussie te weeg gebracht te hebben tussen de wederzijdse ouders en oom Teun en tante Sjoerdtje. We kwamen op een leeftijd, waarop bepaalde vanzelfsprekende zaken niet langer vanzelfsprekend waren. De beide hoofdpersonen waren echter nog zo naïef als wat; de hormonen waren nog diep in slaap en meer dan een soort broer-zusgevoel was er niet.

In de Zijlstrawinkel was van alles te beleven. Oom Teun maakte grapjes, het personeel gaf ons op een prettige manier alle aandacht. We mochten helpen suiker afwegen en in zakjes doen of capucijners.

De Zijlstrawinkel was in de jaren 50 een zeer moderne winkel. De eerste zelfbedieningszaak van Heerenveen. Later werd de keten overgenomen door De Gruyter, waar oom Teun nog een paar jaar bedrijfsleider van is geweest, totdat hij op een wat sneue wijze op een zijspoor werd gedirigeerd.

En op de vrije middag gingen we met oom Teun en tante Sjoerdtje naar Tropenfauna of naar de speeltuin van Tjaarda in Oranjewoud. Een beetje aandacht, die we in de drukke gezinnen van onze ouders niet gewend waren. Tsjikkie en ik mochten graag naar Heerenveen gaan.

In de zomer van 1957 werd voor de tweede maal een familievakantie georganiseerd. Dit keer in Hollum op Ameland in het huis van de familie De Boer. Met oom Jan en tante Eke en een zus van oom Jan, Sippie, die net met Anton Boersma was getrouwd. Behalve Tsjikkie en ik waren ook de andere Steenbeekjes, Klaas en Anke, mee. Jilt en Jan waren niet mee. Ik herinner me van die vakantie, dat oom Jan een keer de krant in brand stak, die heit net zat te lezen.

Ook ben ik in augustus 1960 een keer met het gezin Steenbeek naar

In Appelscha troffen we het niet zo met de gehuurde caravan

Ameland geweest, zonder mijn ouders erbij. We loeerden bij de familie Duizendstra. Het waren prachtige vakanties met zon, zee, strand en speelgenoten.

De eerste vakanties, die we met het eigen gezin, met heit, mem, Jilt en Jan maakten, waren naar Appelscha. We zijn daar twee jaar

naar toe geweest. Op de fiets heen en weer naar de camping, waar heit tot twee keer toe een niet al te dure caravan een weekje gehuurd had. Eén keer was heit toch echt iets te zuinig geweest. De beoogde caravan was bij nader inzien zo goed al onbewoonbaar. De overige camping-gasten hadden zich al afgevraagd, welke stakkers daar in ondergebracht zouden worden. Gelukkig was er van de campinghouder alle begrip en kregen we een ander onderkomen, dat iets beter was. De eigenaar van de wrakke caravan zou het vriendelijke verzoek krijgen om het vehikel weg te halen.

In één van de Appelschavakanties zijn we ook naar het Openluchttheater geweest. Ik kan me niet veel van de voorstelling herinneren. Maar dat het heel bijzonder was, zo 's avonds in de open lucht, staat me nog goed bij.

Rond 1958 zijn we helemaal naar Hoenderlo op de Veluwe geweest. Heit had via een bakkersvakblad contact gezocht met de bakker daar voor een woningruil van een week. Van te voren is het bakkersgezin een keer in Koudum wezen kijken. We hebben ze toen ook even het strandje aan het IJssel-meer bij Molkwerum laten zien. Het zoontje van die bakker heeft toen een hele tijd glazig naar de zee gekeken. Zoveel water had hij nog nooit gezien.

Het was een prachtig vakantieplekje. We hadden mooi weer en we hebben veel gefietst. Eenmaal fietste mem over een slang heen op zo'n fietspad over de Veluwe. Ik hoor haar nog "oe" roepen. En al mocht ik na de vakantie een klein spreekbeurtje op school houden over de Velu-

En natuurlijk regelmatig een paar dagen in de vakantie naar pake en beppe

we, omdat bijna niemand zo ver weg was geweest op vakantie, de vakantie miste iets. De aanwezigheid van andere kinderen en de gezelligheid van een camping.

En dan waren er de 'gewone' logeervakanties bij de pakes en beppes en vooral die in Joure, in de Hobbe van Baerdstraat en later op de Harddraversweg.

In Hommerts logeerde ik meestal alleen. Pake en beppe vonden Jilt en Jan wat te druk, laat staan dat we er sa-

men mochten zijn en de nichtjes van tante Froukje en oom Simon waren veel jonger.

Daar kwam bij, dat er in Hommerts nou niet zoveel te beleven was. De enige attractie was het verkeer, want wat was het een drukke straatweg, die van Lemmer naar Sneek. Er kwam elke vijf minuten wel een auto voorbij. Pake en beppe zetten me regelmatig met een schriftje aan de kant van de weg om de kentekens van de passerende auto's te noteren.

Verder herinner ik me mijn strijd tegen de bijen. In het voortuintje stonden een paar grote, bloeiende struiken, waarin het wemelde van de vlinders en de bijen. Ik mocht daar graag wat onrust in stoken met een grote stok om dan op veilige afstand de held Ben uit te hangen.

In het begin was pake Berend nog wel wat mobiel. Dan fietsten we naar de kerk in Jutrijp en een enkele keer mocht ik mee naar de kerk in Hommerts om de klok te luiden. Pake verving dan de koster. Ik herinner me nog het geluismoment, als ik het klokkentouw mocht vasthouden en dan mee omhoog zwierde. Ook ging ik wel zo nu en dan naar tante Tsjep, de jongere zuster van beppe, die al heel vroeg weduwe was geworden. Ze woonde bij haar zoon, Mink, die zijn vader als bakker was opgevolgd.

Ik sliep op het zoldertje in het slaapkamertje, waar het altijd wat muf rook. Er zat een bloemetjesbehang op de wanden met zo hier en daar een scheurtje, waar ik bepaalde figuren in zag.

Ook waren er op het zoldertje allemaal oude boeken te vinden. Veelal verzamelbundels met namen als 'Zomerbloemen' en 'Lentebloesem'. Daar stonden allerlei losse verhalen en gedichtjes in. Ook stond er een soort zeemanskist, wat naar later bleek de kist was waar heit zijn be-

Met pake Jilt en heit een middagje te vissen in Woudsend

zittingen in had, wanneer hij als bakkersknecht introk bij zijn baas. Ik heb wel begrepen, dat heit tussen zijn twaalfde en twintigste levensjaar weinig meer verdiende dan kost en inwoning en de mogelijkheid om zich verder in het bakkersvak te bekwamen. Meer dan wat zakgeld kwam daar niet bij. Heit vroeg wel elk jaar om opslag en verbrak dan prompt het contract als die verhoging er niet in zat. Dan zocht hij net zo lang een nieuwe bakker, totdat hij weer een dubbeltje meer verdiende.

Helaas heeft pake de boeken en ook de kist van heit vlak voor de verhuizing naar Beilen in 1965 verbrand in de tuin. Iets waar heit nog behoorlijk kwaad om geworden is, toen hij het hoorde.

Veel leuker waren de vakanties in Woudsend. In de eerste plaats was Woudsend een veel gezelliger plaats. Het huis van pake en beppe stond vlak bij de brug en daar kwamen toen al in de zomer voortdurend bootjes door. Een enkele keer mocht ik bij brugwachter Kees op de brug staan als hij opendraaide. Dan was het net alsof je op een eilandje stond.

Verder logeerde ik daar als kind zelden alleen. Meestal samen met Tsjikie en wij konden ook in Woudsend goed samen de dag doorkomen.

Pake en beppe hadden nog een ouderwets 'húske', met een tonnetje en uit de Leeuwarder Courant geknipte velletjes voor de noodzakelijke

hygiëne. Buiten zat een luik, waardoor het tonnetje verwisseld kon worden. Het was bijzonder leuk om stiekem het deurtje open te doen wanneer er iemand zijn behoefte deed en dan die persoon met een waterpistootje te belagen tegen de onbeschermdere derrière. Ook ging ik wel met Tsjikkie naar haar andere pake en beppe, die al heel vroeg een televisietoestel hadden. Ik herinner me een enorm apparaat met een klein beeldscherm, waarop een tekenfilm van Mickey Mouse te zien was. Een sensatie. Het was zonder enige twijfel mijn eerste kennismaking met de t.v. Het was ook een beetje deftig bij de Steenbeeks. De oude Steenbeek was dan ook niet zomaar iemand, maar een hoge pief op het kantoor van de Brandwaarborgmaatschappij in Woudsend.

Ook was pake Jilt veel actiever dan pake Berend. Ik wandelde elke ochtend met hem mee, wanneer hij de Leeuwarder Courant ophaalde bij de directeur van de zuivelfabriek. Een enkele keer mocht ik even mee de fabriek in, waar pake eerste botermaker was geweest. Vlak voordat pake 65 werd, heeft Drees de oudedagsvoorziening ingevoerd. Pake hoort bij de werknemers, die nooit een cent voor de AOW heeft bijgedragen en er wel tot ver in zijn tachtigste van heeft mogen genieten. Ook was pake Jilt een groot deel van de dag actief in de tuin. Een donkere manchesterbroek aan met een blauw jasje. De pet op en de pijp aan. Zijn groenten stonden er altijd heel goed bij. Insecten kregen geen kans, want pake hanteerde een felgele flitsspuit met de grote letters DDT erop en dat spul hielp geweldig tegen ongedierte. Ik heb het waarschijnlijk mijn hele leven ergens in mijn lichaam met me mee gedragen.

Ook verzorgde pake bij nogal wat buurtgenoten het moeilijke, schuine grasmaaiwerk langs de sloten, waar je eigenlijk alleen met de zeis kon werken. En pake was een specialist met de zeis. Ik vond het altijd heel interessant, wanneer hij die scherp maakte met een hamertje op een haarspit.

Hoewel pake nooit iets speciaals deed voor zijn logeetjes, ben ik eenmaal met pake en heit en mem wezen vissen in een roeiboort. Ik herinner me het niet, maar de foto's zijn het bewijs.

Beppe kwam eigenlijk nooit het huis uit. Alleen zondags als we naar de kerk gingen. Pake was op zondagochtend volslagen hulpeloos. Beppe kleedde hem half aan, deed de manchetknopen vast, legde dubbeltjes voor de collecte en peperpuntjes klaar en haastte zich dan om zelf kerkklaar te zijn, want pake hield niet van wachten. Ze liepen nooit samen naar de kerk. Pake voegde zich bij een buurman en beppe liep daar met de buurvrouw een paar stappen achteraan. Op de brug hielden ze dan de linkerkant aan, want de gereformeerden die over de brug rechtsaf sloegen, liepen rechts op de brug. Op zondag was er in

mijn herinnering geen contact tussen hervormd en gereformeerd. Door de week wel.

In de kerk zaten pake en beppe ook niet bijelkaar. Beppe zat met de andere vrouwen op de stoelen. Pake zat in de mannenbank en ik mocht bij hem in de bank. Nergens werd er naar mijn idee harder gezongen dan in de kerk in Woudsend. Het kan aan de akoestiek gelegen hebben, maar er werd een enorm geluid geproduceerd.

Jaren later, toen ik 16 en 17 jaar was, zou ik nog tweemaal vier weken lang bij pake en beppe logeren. Ik had vakantiewerk op het kantoor van de brandwaarborgmaatschappij op de afdeling van Poortema. Ik moest polissen typen. Maar dat valt al weer onder een ander hoofdstuk.

Er ging in die Koudumer jaren geen vakantie voorbij zonder logeren. Ik denk er met veel genoeg aan terug.

Boven: Samen met Tsjikkie. Een weekje Joure, Hobbe van Baerdtstraat 16

Onder: En soms logeerde Tsjikkie en ik een weekje in Heerenveen en gingen we met oom Teun en tante Sjoerdje naar het gloednieuwe Tropenfauna

Hoofdstuk 14 De ULO-jaren in Koudum

Hoofdmeester Van der Veen had mij als zoon van een kleine bakker met een goed rapport een ULO-advies gegeven. Na de zomervakantie in 1960 was het zover.

Het was even wennen. Ik realiseerde mij al gauw, dat ik een erg jonge leerling was. In alle opzichten. Met Gymnastiek stond ik, als kleinste, vooraan. Douchen liet ik bij voorkeur achterwege, omdat mijn hormonen nog niet actief waren, in tegenstelling tot de meeste andere jongens in de klas, die al overal haar kregen, waar ik dat nog niet had. Ik had er ook moeite mee, dat er op het plein van de ULO niet meer gespeeld werd. Pogingen om met andere, wat minder voorlijke, klasgenoten tikkertje te doen, strandden binnen een paar weken op de duidelijke minachting van de andere ULO-scholieren. Spelen deed je niet op de ULO. Je stond te praten of liep een rondje.

Nogal wat jongens begonnen voorzichtig wat belangstelling voor meisjes te krijgen. Meisjes hadden al langer belangstelling voor jongens. Maar niet voor de jongens in hun eigen klas 1 en al helemaal niet voor jongetjes die hormonaal wat traag op gang kwamen.

Met Sinterklaas werd ik diep beledigd doordat ik van Maaïke Klijnstra een speldje van een bij kreeg, met een bijpassend spottend gedichtje, waarin mijn schrikachtige bewegingen als er een wesp in mijn buurt kwam, breed werden uitgemeten. Ik kreeg al vrij gauw door, dat meisjes mij niet zagen staan, maar ik had er geen last van, omdat ik zelf meisjes helemaal niet zag staan nog.

Met de meeste jongens in de klas kon ik prima opschieten.

Het leren kostte mij geen moeite. Al gauw bleek, dat ik in talen uitblonk. Ook vakken als Aardrijkskunde en Geschiedenis lagen me erg goed. De zin van Algebra, waar we snel met de 'merkwaardige producten' startten, ontging me volkomen. Talent voor Wiskunde, toen nog Algebra en Meetkunde, had ik niet. Dankzij een hele goede leraar, meneer Oppewal, wist ik Algebra nog op een

7 ½ te houden. In klas 2 sloot ik in het tweede trimester de vakken Algebra en Meetkunde af met respectievelijk een 7 en een 5. Mijn streven in de volgende jaren was er vooral op gericht om de 6 te handhaven.

Met Tekenen begon ik weer enthousiast met mijn fantasietekeningen. Maar al in de eerste weken zei tekenleraar meneer Smit met zijn donkere stem, dat het nu maar eens uit moest zijn met dat kinderlijke gedoe. Ik moest me maar eens in natekenen bekwamen en proberen me de eerste beginselen van perspectief eigen te maken. Daar ging het bij

het examen tekenen om en niet om 'leuke verhaaltjes'. Vanaf dat moment behoorde Teken en ook tot het rijtje minder gewenste vakken. Meneer Smit kon behoorlijk sarcastisch zijn en was daardoor nogal gevreesd. Bovendien hadden we hem de meeste uren dat eerste jaar. Zijn vrouw gaf ons ook les, Frans als ik me niet vergis; zij was veel aardiger. De directeur, Klop, gaf ons Duits. Een leuke leraar, die soms in geweldige driftbuien, al of niet gespeeld, kon uitbarsten. Ik herinner me een enorme uitbarsting, nadat enkele meisjes de vrouw van meneer Medendorp lastig hadden gevallen. Meneer Medendorp was een nieuwe leraar Engels en had in zijn eerste jaar wat moeite met de orde. Meneer Klop maakte, met het schuim om de mond, duidelijk dat dat absoluut niet kon. Mijn schoolvriend en zijn zoon, Bert, vond het altijd vreselijk als zijn vader zo de boeman uithing. Ook meneer Zeijl, de leraar Nederlands, moest soms 'in bescherming genomen' worden. Meneer Zeijl was een zeer intelligente man, die heel veel wist, maar die absoluut niet geschikt was voor het onderwijs. Hij had totaal geen orde. Ik heb dat later nooit weer zo erg meegemaakt. Gelukkig ging Nederlands bij mij vanzelf en had ik er niet echt een leraar voor nodig.

Het laagste cijfer in de eerste klas kreeg ik wederom voor Schrijven, want daar werd toen ook nog een cijfer voor gegeven. Het tweede rapport een 4 ½ en het derde rapport een 5. In klas 2 wist ik ook dit vak weer op een zesje te krijgen.

Het leren ging me op de ULO vrij gemakkelijk af. Mijn gemiddelde zat

Cursus 19 60-19 61 Klasse 1A	1	2	3	Opmerkingen
Godsdienstonderwijs	8½	8	9	
Gedrag	8	8	8	
Vlijt en belangstelling	8	8	8	
Nederlandse taal	7	6½	8	
Frans taal	7½	7	8	
Duits taal	7	6½	7	
Engelse taal	7½	7	7	
Aardrijkskunde	8	8	7	
Vaderlandse geschiedenis	8	7	9	
Algemene geschiedenis	8	8	7½	
Biologie	8	8	7½	
Fysica A	8	8	7½	
Fysica B	8	8	7½	
Algebra	9	9	7½	
Meetkunde	7	5	8	
(Bedrijfs)rekenen	7	5	8	
Handelsrekenen	7	5	8	
Rechts- en wetenschap	7	5	8	
Boekhouden	8	8	8½	
Bedrijfsrekenen	8	8	8½	
Scheikunde	8	8	8½	
Schrijven	6	4½	5	
Tekenen	6	6½	7	
Lichamelijke oefening	7½	7½	7	
Nuttige handwerken	7	7	8½	
Zingen	7	7	8½	
Steno	7	7	8½	
Typen	6½	6	7	
Getekend voor gezien				Het hoofd der school
1e rapport				
2e rapport				
3e rapport				bevorderd, niet bevorderd

Cursus 19 61-19 62 Klasse 1A	1	2	3	Opmerkingen
Godsdienstonderwijs	8	9		
Gedrag	8	8		
Vlijt en belangstelling	8	8		
Nederlandse taal	7½	7½		
Frans taal	8	7		
Duits taal	7	7		
Engelse taal	7	7		
Aardrijkskunde	8	7		
Vaderlandse geschiedenis	8	7½		
Algemene geschiedenis	8	8		
Biologie	8	8		
Fysica A	6	7		
Fysica B	6	7		
Algebra	9	7½		
Meetkunde	7½	7½		
(Bedrijfs)rekenen	8½	7½		
Handelsrekenen	8½	7½		
Rechts- en wetenschap	7½	8½		
Boekhouden	7½	8½		
Bedrijfsrekenen	7½	8½		
Scheikunde	7½	8½		
Schrijven	5½	6		
Tekenen	5½	6		
Lichamelijke oefening	7½	7½		
Nuttige handwerken	7½	7½		
Zingen	9	8½		
Steno	9	8½		
Typen	7	7		
Getekend voor gezien				Het hoofd der school
1e rapport				
2e rapport				
3e rapport				bevorderd, niet bevorderd

De Ulo-vrienden, met van links naar rechts Bennie Hofman, Ype ?, Ben en Kees de Jong

die eerste twee jaar voortdurend in de buurt van de 7 ½ en aan huiswerk besteedde ik weinig tijd. Eén keer overlezen was meestal voldoende. Ik verhief toen al tot principe, dat ik 's avonds geen huiswerk meer wilde maken. Een principe dat ik ook later bij al mijn studies heb gehandhaafd. Overigens was ik ook geen avondmens. Studeren wilde 's ochtends en 's middags veel beter dan 's avonds. Dat zal ongetwijfeld tot dat principe hebben bijgedragen.

Ik vond het een leuke tijd op de ULO. Ik bleef graag naar school gaan.

Ik ging het laatste jaar in Koudum veel om met Kees de Jong en Bennie Hofman. Op het laatst voegde zich een jongen bij ons groepje, die nog maar pas in Koudum was komen wonen. Ik ken alleen zijn voornaam nog: Ype. Spelen deed je dus niet meer. We hingen vaak om bij Bennie Hofman thuis op de Bovenweg en kletsten over leraren, huiswerk en dat soort dingen.

Ik weet nog, dat ik op Oudejaarsavond 1961 bij de Hofmans een glaasje 'hagel en donder' kreeg, een alcoholdrinkje met een anijssmaak. Het moet mijn eerste kennismaking met alcohol zijn geweest en ik voelde me er erg groot bij. Het was warempel nog lekker ook.

Thuis had heit geprobeerd of ik al eens met de transportfiets kon fietsen. Hij kon niet wachten tot één van zijn jongens een ventwijkje kon overnemen. Helaas was ik ook als dertienjarige maar een schriel mannetje. Ik viel met transportfiets en al om. Heit moest nog maar een jaartje wachten. Venten met de transportfiets zou er niet meer van komen. In februari 1962 veranderde ons leven radicaal.

Hoofdstuk 15 De grote brand

Zo stond het in de krant:

Bakkerij afgebrand

KOUDUM, 1 mrt. – In Koudum (Fr.) is woensdag de bakkerij van de heer J. de Jong afgebrand. Bedrijfsgebouw en woonhuis met de gehele inventaris en inboedel gingen daarbij verloren.

Het aangrenzende postkantoor kon door de brandweer worden behouden, evenals een naastgelegen pas geopende kapsalon, die echter grote waterschade opliep. Bij de vlucht uit het brandende huis liep mevrouw De Jong brandwonden aan de handen op.

Op woensdag 28 februari 1962 werden we 's morgens vroeg om een uur of zeven opgeschrikt, doordat heit ons riep snel uit bed te komen, omdat er brand was.

Heit had voor een mooi prijsje een partij antraciet, nootjes 5, op de kop kunnen tikken. Normaal gebruikten we altijd nootjes 4, iets grovere antraciet. De nootjes 5 waren meer geschikt voor de haard in de kamer, maar minder voor de potkachel in de keukenkamer. Die 'plofte' zo nu en dan en dan schrokken we ons wild. Als de kachel flink vol zat, plofte het vuldeurtje namelijk open en kwam er soms een steekvlammetje uit. Waarschijnlijk heeft heit die ochtend de kachel gevuld en heeft zo'n steekvlam het tafelkleed bereikt.

Toen ik op de zolder stond, zag ik door de kieren van de zwarte, eiken planken de rook omhoog kringelen. Mem riep ons naar het luik van de meelzolder toe, want langs de trap naar de keukenkamer konden we al niet meer naar beneden.

Eenmaal beneden, voelden we allemaal wel, dat we iets moesten redden. Door de paniek namen we echter de verkeerde spullen mee. Ik redde mijn schooltas en mem nam een doos met sokken mee, die gestopt moesten worden. Daarna wilde ze de radio meenemen, maar daar verbrandde ze haar handen mee.

Jilt rende meteen naar de burens en kroop daar op de bank. Dat leidde nog tot paniek, omdat niemand dat had gemerkt en er geroepen werd, dat Jilt nog in het brandende huis was.

Heit is het huis weer ingegaan en heeft zijn hoofd aan een balk gestoten, waardoor hij even buiten bewustzijn is geraakt. Gelukkig heeft hij het pand op tijd weer kunnen verlaten. Later zou blijken, dat deze actie waarschijnlijk ook gepaard is gegaan met een lichte hartaanval. Hartonderzoek bracht jaren later een kleine beschadiging aan het licht en er waren vermoedens, dat de oorzaak wel eens op die dag van de brand kon teruggaan.

Iedereen was opgelucht, dat Jilt terecht was, maar het heeft er wel toe geleid, dat eigenlijk niets van betekenis kon worden gered.

Het huis brandde als een fakkel en de brandweer beperkte zich er toe

om de belendende percelen te redden.

Zo waren we in één klap dakloos. Gelukkig konden we terecht in het achterhuis van Venema aan de Vermaningsweg. Heit mocht gebruik maken van de bakfaciliteiten van zijn collega Klijnstra, zodat de zaken enigszins gecontinueerd konden worden.

Ik ben in die maanden na de brand verschillende keren wakker geworden uit een droom over de brand en als dan de maan wat al te uitbundig scheen of de zon net op kwam, was ik weer bang dat er brand was. De dag na de brand zijn we gaan kijken of er nog iets van waarde kon worden gevonden.

Op de plaats van het kastje met de zilveren geboortelepels hebben we niets kunnen vinden. Was iemand ons voor geweest?

Heit vond nog wel zijn leren geldtas. Half verbrand, maar het wisselgeld zat er nog in.

Het zware, eikenhouten dressoir in de kamer was van buiten totaal verkoold. Het vuur had echter de binnenkant niet kunnen bereiken, zodat belangrijke papieren en onze foto's redelijk ongeschonden tevoorschijn kwamen. Er was alleen wat waterschade en dat kun je aan de oude foto's nog altijd zien. Ik vond het vreselijk, dat het notulenboek van de knapenvereniging was verbrand. Ik had het bijna helemaal volgeschreven met verslagen, waar ik erg trots op was.

Ik vond het ook vreselijk, achteraf, dat ik mijn tas met ULO-boeken had gered. Dat doe je als dertienjarige niet en ik heb deze actie dan later ook netjes verzwegen. Niemand heeft me, geloof ik, ooit gevraagd, hoe die tas zo ongeschonden uit de brand is gekomen.

Van alle kanten kregen we vervangend huisraad en ik kreeg warempel ook nog een aantal jongensboeken om te lezen, waar ik erg blij mee was.

De bakkerij was redelijk goed verzekerd en oom Jan uit Joure heeft erg

Fa. HARSTA		Koudum	
Erkend Elektr. Installatiebedrijf		Radio Televisie Reparaties	
Hoofdstreet 18 - Telefoon 05143-232 - Ciro 942311			
NOTA voor De heer J. de Jong		N° 477	
25 maart 69		Koudum, 2 april 1969	
Expit		0 1 8	
1. 1. Schuifdeur met rol		23,75	
1. 1. Houtkasson		3,-	
1. 1. Stofbank		4,75	
1. 1. Stofbank		11,50	
1. 1. Houtmeubel		4,50	
1. 1. Houtkasson		6,75	
1. 1. Houtkasson met deksel		21,75	
1. 1. Houtkasson		2,50	
Totaal		809,10	

't Meubelhuis		FIRMA W. P. VISSER - Koudum	
Compleet meubelmaken en stopzetting - reparaties en verzorgingen			
Koudum, 2 april 1969		1969	
Nota - de heer J. de Jong		Koudum	
N° 477			
5. Houten planken met rol		3,50,-	
1. Houten plank met rol		4,75,-	
1. Houten plank met rol		4,75,-	
1. Houten plank met rol		4,75,-	
1. Houten plank met rol		4,75,-	
Totaal		18,50,-	
Registreer		18,50,-	
Totaal		18,50,-	

zijn best gedaan om er uit te halen wat mogelijk was.

Er is slechts even aan herbouw gedacht. Al vrij gauw kwamen de collegabakkers met het aanbod om heit uit te kopen, hetgeen vergezeld ging met een bijdrage uit het saneringsfonds. Ieder dorp had in die tijd eigenlijk te veel bakkers en aangezien de kruidenierswinkels meer en meer begonnen ook bakkerswaren aan de man te brengen, zoals cakes en krentenbroden, werden de kleinere bakkers bedreigd in hun bestaan. Later zou het gezegde 'in de brand, uit de brand' nogal eens bij ons thuis gebezigd worden. Er waren dus stimuleringsmaatregelen door de overheid genomen om het aantal bakkers te verminderen.

Heit accepteerde de uitkoop, hetgeen als consequentie had, dat hij in een straal van 50 kilometer geen nieuwe bakkerszaak mocht opzetten. De werkgelegenheid in en rond Koudum was in 1962 niet best, dus zag het er al gauw naar uit, dat we onze langste tijd in Koudum hadden gewoond. Heit en mem waren in de 12 jaar in Koudum ook niet zulke echte Koudumers geworden, dat ze het dorp niet wilden verlaten.

Even leek het erop, dat heit een plekje zou vinden op de Centrale Bakkerij in Heerenveen.

Toen kwam echter de heer Woudstra langs, die voor Bussinks Deventer koekfabriek de noordelijke provincies afzocht voor personeel voor de fabriek.

Hij spiegelde heit een mooie baan voor als eindverantwoordelijke van een koeklijn in de fabriek en heit en mem zijn op dat aanbod ingegaan.

Er was ook wel een reden om tamelijk snel een besluit voor de toekomst te nemen. Mem was inmiddels 7 maanden in verwachting van Tjitske en de geboorte van een baby zou een nieuwe situatie met wellicht een verhuizing in de nabije toekomst gecompliceerder maken.

Het precieze tijdstip van de verhuizing naar Deventer heb ik niet kunnen achterhalen, maar een nota van 't Meubelhuis' van de firma Visser in Koudum is gedateerd op 2 mei 1962, evenals de nota's van de firma Harsta, erkend elektrisch installatiebedrijf, en de firma S.H. de Jong, kleding en stoffeerderij.

De verhuizing moet eind april hebben plaatsgevonden.

Ons uitzicht aan de oostelijke rand van Deventer. Lang zou dat niet duren

Koudum

...dat we eens per jaar met de stoomtrein naar Koudum reisden,
wij, útfanhúzers van Snits, Grins
en zelfs van Zaandam.

Koudum - die oude Dammescheweg
waar

onder de hoge bomen de dominee woonde,
de dokter en de notaris.

Het nieuwe gemeentehuis van 1939,
waar je

speelde in het gras, in Koudum mocht dat -
tegenover het rijtje gemeentewoningen
waar pake Gerrit Krol voor het raam stond,
zijn pijpje stopte en
beppe Itte als we 's avonds langs kwamen
vroeg wat ha jimme iten en nichtje Geke antwoordde
wat bôleguod - en dat verstond je dan.

Als je

op weg naar de Galamadammen met je
in een handdoek gerold zwempak naar
de Fluessen liep,
of naar de Morra waar nog lange tijd,
ouderwets, witte houten badhokjes stonden.

Als je

over de Slaperdijk weer terugging en
de bekende dorpen aangewezen kreeg:

Bakhuzen, Warns, Molkwar...

en de meren, de vaarten, de Syl,

Het wijde Friese land, waar

een paard een hynder heet,

en een koe een ko,

ien ko, twa kij.

Dat is het rare,

dacht ik later,

dat in deze wereld van gras en water,

in deze meest Nederlandse provincie

de dingen vaak

geen Nederlandse namen hebben

en de woorden

niet altijd een Nederlandse betekenis,

bijvoorbeeld als je moeder zei, op haar manier,

van tiespelen, aan tafel,

- dat je moest ophouden met tiespelen -

dat je op straat, of op school,

dat woord niet kon gebruiken.

Dat voelde je.

Gerrit Krol, Leeuwarder Courant, 10 juli 2010

Hoofdstuk 34

Slotwoord

Op het moment dat ik met het opschrijven van mijn jeugdherinneringen begon, waren we bijna 40 jaar getrouwd en was ik na 42 jaar werkzaam te zijn geweest in het onderwijs met pensioen gegaan.

Hoe het mij als onderwijzer verder is gegaan en hoe ons leven samen verder verliep, is goed na te gaan in meer dan 30 plakboeken. Ik zie terug op een gelukkige tijd. Het werk in het onderwijs heb ik altijd graag gedaan. Na zeven jaar op de basisscholen Wumkesskoalle en It Haskerfjild, stapte ik over naar het voortgezet onderwijs. Daarbij had ik het geluk, dat er op de Christelijke Mavo in Joure een plek vrij kwam voor een leraar Nederlands. Ik had net mijn middelbare onderwijsakte voor dat vak behaald en ik kreeg de baan, mede dankzij een geslaagde proefles over de gedichten van Paul van Ostayen. De les viel in het bijzonder in de smaak bij de directeur, Sieger Bijsterveld, en voor veel leerlingen was het een leuk weerzien, want ze hadden op de basisschool bij mij in de klas gezeten.

Er zouden nog verschillende fusies volgen, maar in al die jaren was er een goede leiding en een goede sfeer op school. Uiteindelijk heb ik afscheid genomen van het Bornego College, waar ik naast leraar Nederlands ook teamleider voor de onderbouw Havo/Vwo was.

Anja en ik kenden een fijn huwelijk. Binnen een jaar na ons huwelijk meldde Jan Marten zich in 1975.

Harmen volgde in 1977 en Riemer maakte het trio zonen vol in 1982.

Drie prachtige jongens.

De schrijver van dit boek beschouwt zich dan ook als een gezegend mens. Dit boek getuigt van een gelukkige jeugd en ook de voortzetting van mijn leven is om dankbaar voor te zijn. Wat nog voor me ligt is, hoop ik, een plezierige ouderdom, waarbij Anja en ik nog lang samen zijn, in een goede gezondheid, genietend van de gezinnen van onze jongens en de leuke kleinkinderen, die we intussen al hebben.

Dit boek is geschreven om een tijdbeeld neer te zetten. De jaren 50 en 60 van de vorige eeuw. En, als ik eerlijk ben, ook een beetje om niet vergeten te worden. Zodat de kinderen, de kleinkinderen en wie weet de nazaten in een nog verre toekomstige tijd een idee hebben van hoe hun vader, hun grootvader en wellicht hun overgrootvader geleefd heeft. Een heel gewoon leven, waar je niets van in de geschiedenisboeken zult vinden. Maar wel een gelukkig leven, in een gelukkige tijd van toenemende welvaart en toenemende ontplooiingsmogelijkheden.

Berend Jan de Jong (november 2011 tot februari 2017)